НУМИЗМАТИКА

година втора книжка 3 София 1970

НУМИЗМАТИКА

година втора книжка 3 София 1970

ОКРЪЖНА Б...
— Бург...

Научен отдел

НЯКОИ ОСНОВНИ МОМЕНТИ В РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА НУМИЗМАТИКА

Д-р Йорданка Юрукова

Интересът към античните и средновековни монети у нас започва да се проявява през епохата на Възраждането, като израз на идейния и патриотичен подем на българската интелигенция.

Докато в повечето европейски страни колекционирането на монети предшествува създаването на научни нумизматични интереси, в България - окована от веригите на османския гнет, най-напред се проявява интерес към монетите като към достоверни исторически паметници. С други думи, научното отношение към монетите предшествува у нас интереса към тяхното колекциониране.

Това отношение се проявява преди всичко в подчертания интерес не към античните, а към българските средновековни монети, които умело се използуват за възбуждане на патриотизъм и национална гордост в поробения български народ. Народните бубители и революционери Априлов, Фотинов и особено Раковски, отделят внимание на средновековните български монети.

В своето съчинение "Няколко речи о Асеню първому"[1] към най-разнородните паметници от нашето средновековие, събрани с цел да се възвеличи могъществото на българската държава по времето на Иван Асен II, Раковски е прибавил описанието и образите и на десет средновековни български монети, заето от една статия на видния чехословашки славист д-р Я.Шафарджик. Раковски възприел сляпо тълкуването на Шафарджик, който определя погрешно монограмата на Ив.Александър за [2] и даже търси начин да докаже, че името на владетеля е не Асен, а Ясен, което значело непобедим.

Особеният романтично патриотичен подход на Раковски към монетите проличава и в описанието, което той дава на останалите средновековни монети. Така например един грош на Ив. Александър със сина му Михаил Асен той отдава на Самуил "Цар славянам".[3]

Патриотизмът на Раковски се проявява особено в неговото съжаление, че никой от учените българи не се е заел да събере и опише българските монети и те пропадат, стопявани от неуки златари или продавани на европейци за нищожни цени. Не трябва ли да се позамислим тук върху тази високопатриотична констатация на Раковски, която все още не е загубила своя смисъл!

---

[1] Г. С. Раковски. Няколко речи о Асеню първому и пр.; Белград, 1860 год.

[2] Погрешното разчитане на тази монограма довело до квалифицирането на всички монети на Ив.Александър за монети на Ив.Асен II. Тази грешка била изправена чак в 1908 г. от сръбският историк Л. Ковачевич в статията му "Прилошци угословенско нумизматици" /На стари бугарски новоци/; Гласник Срп.Кралев-Акад. XXVI, 1908, стр. 69 и сл.

[3] Т. Герасимов, Отношението на Раковски към българските старини и монети; Г.С.Раковски; БАН, том I, 1963, стр.219 и сл.

Този първи зародишен етап на българската нумизматика, характеризиращ се с подчертан патриотичен интерес към монетите, като към исторически паметници, а не към тяхното колекциониране,с недостатъчен научен подход, компенсиран от пламенно родолюбие има като естествена хронологична граница - освобождението на България от османско иго.

Едва след това бележито събитие, открило нова страница в нашата история може да се говори за истински научни нумизматични интереси.

Наред с административното и политическо устройство на свободната българска държава, руските власти се заели със създаването на редица културни институти, които станали център за развитието на българската наука и култура.

В София по почин на генерал-губернаторът А.Алабин се поставило началото на Народната библиотека. При нея се създала и първата сбирка археологически паметници и монети, в които започнали да се концентрират откриваните ежегодно в България старини.

В Пловдив - столицата на Румелия се организира по същото време самостоятелна музейна сбирка.

Създаването на държавни музейни сбирки с нумизматични колекции, което предшествува появата на частните колекции, е фактически втората особеност в развитието на българската нумизматика.

Непрестанното нарастване на паметниците в музейната сбирка в София довело до откъсването и в 1893 г. от Народната библиотека и обособяването и в отделен самостоятелен институт, който се превърнал в база за действителни научни изследвания в областта на археологията и нумизматиката.

Немалки заслуги за развитието на нумизматиката имал първият уредник на нумизматичния отдел при Археологическия музей Д.Т.Такела. Освен огромната събирателска, организаторска и популяризаторска дейност, Такела направил и няколко значителни открития, преди всичко в областта на античната нумизматика. Тези открития предизвикали голям интерес всред специалистите нумизмати.

Достатъчно е да споменем тук неговото обнародване на тетрадрахмите на келтския цар в Тракия - Кавар; на скитските царе в Добружда - Акроза и Харасп; на бронзовите монети на Месемврия на Бяло море и т.н.

Такела установи пръв, че тетроболите върху чието лице е представена главата на Горгона, а върху опакото им котва, за които се е смятало, че са сечени вън от Балканския полуостров - някъде в Мала Азия, са всъщност отсечени в монетарницата на една от найзначителните гръцки колонии по западното черноморско крайбрежие-Аполония.

Особено плодотворна е била научната дейност на Н.Мушмов,който през 1918 г. станал уредник на нумизматичния отдел при Археологическия музей и с чието дело фактически би следвало да се свърже същинското развитие на българската нумизматика.

Въпреки годините, въпреки някои грешки и неточности, публикуването на фалшификати и др. един от основните трудове на Н. Мушмов, публикуван 1912 г. под надслов "Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе", все още служи като основно помагало на нашите колекционери.

Освен подробното описание на монетите, това съчинение съдържа и 70 таблици с фотоси на монети, съхранявани главно в нумизматична сбирка на Народния археологически музей.

През своята дългогодишна плодотворна дейност Мушмов обръща особено внимание на българската средновековна нумизматика. Освен многобройните статии, в които обнародва нови типове монети и печати на българските царе през 1925 г., той издава отделна книга под заглавие "Монетите и печатите на българските царе". Тя все още не е загубила значението си на основно ръководство в областта на нашата средновековна нумизматика.

Мушмов спира своето внимание и на монетосеченето на градовете в Мизия и Тракия по време на римското владичество. Той правилно оценява тяхното значение, като един неоценим извор за икономиката, религиозните вярвания и художествените вкусове на градското население през този исторически период. Ценен принос в това отношение е неговата монография върху монетите на Сердика.

Мушмов напечата и подробен каталог на съдържанието на най-голямото, открито досега съкровище от денари на римски императори от II-III век от с.Река Девня (античния Марцианопол).

Изобщо със своите ценни и многобройни трудове Мушмов постави здрави основи за развитието на българската нумизматика.

Последователното създаване на нумизматични сбирки във Варна, Стара Загора, Търново, Шумен, Бургас и др. градове в страната, които стават центрове за събиране и опазване на ценни нумизматични материали допринасят също за развитието на нумизматиката у нас.

В първите десетилетия след Освобождението всред някои представители на българската интелигенция се появява интерес към колекциониране на монети - предимно антични и средновековни. Този интерес се засилил особено в периода между двете световни войни. Най-значителни по съдържание били колекции на В.Аврамов,Ив.П.Димитров, Ив.Д.Буров, д-р К.Златанов и др.

През 1912 г. първата колекция на В.Аврамов, която наброявала около 7000 монети, била откупена за нумизматичната сбирка на Народния археологически музей в София. Нейното откупуване превърнало все още скромната до тогава нумизматична сбирка в един от най-богатите с антични монети нумизматични кабинети в Европа.

Много по-късно за нумизматичната сбирка са били откупени и част от колекциите на Ив.Д.Буров, Ив.П.Димитров, д-р К.Златанов, както и една незначителна част от втората колекция на В.Аврамов.

В България са колекционирали монети и някои дипломатически представители. Такъв е бил руският дипломатически агент в София К.Н.Лишин, чиято значителна колекция на монети, сечени от античните градове в Тракия, е влязла в състава на богатата нумизматична сбирка на Ермитажа; американският дипломат Бери, шведският пълномощен министър фон Ройтесфер, францускиятt търговски аташе барон Дайе и др.

Особени заслуги за развитието на българската нумизматика е имала и има научната и организаторската дейност на проф.Тодор Герасимов. Започнал своята дейност като уредник на нумизматичния отдел при Народния археологически музей в годините преди Втората световна война, той полага огромни усилия за научното класифициране на богатата нумизматична сбирка. Той организира и трудното за времето си откупуване на по-голямата част от споменатите частни колекции.

Проф. Тодор Герасимов е посветил и над 270 статии върху проблемите на античната и средновековна нумизматика.

След победата на 9.IX.1944 г. и нумизматиката, като един малък дял на обществените науки, отбеляза бърз прогрес.

Интензивното строителство на заводи и язовири и дълбоката тракторна оран, които дадоха възможност да бъдат изровени из недрата на земята укритите на по-голяма дълбочина монетни съкровища, създадоха условия за натрупването на богат нумизматичен материал.

Развитието на българската нумизматика бе облагоприятствувано и от едно друго обстоятелство. У нас бе създадена широка мрежа от държавни музеи с квалифициран научен персонал, който издирва новооткрити находки и старини. Редовният бюджет на музеите позволи да се откупят за музейните сбирки значителни по съдържание и важни в научно отношение монетни съкровища, които дадоха богат фактически материал за проучване на икономическите връзки и влияния, както и на главните търговски връзки и центрове през дадена историческа епоха.

Бяха обнародвани редица интересни проучвания и открития в областта на античната и средновековна нумизматика. Значителен напредък бе направен в областта на домашната тракийска нумизматика.

Обърна се особено внимание върху т.н. "варварски подражания", които са от особен интерес за нумизматиката на Тракия. У нас бяха проучени и обнародвани тракийските подражания на тетрадрахмите на пеонския цар Патрай, тетроболите на Истиея на о-в Евбея; малките бронзови монети, сечени в Маронея, тетрадрахми и на Първа македонска област и др.

Големи са постиженията и в областта на средновековната нумизматика. Българската нумизматика бе обогатена с нови типове монети. Обърнато бе специално внимание върху някои специфични особености в развитието на византийската нумизматика в периода VI-X век. Публикувани бяха нови типове византийски монети от VI век. Засегнат бе един все още недостатъчно разработен дял от византийската нумизматика - монетите на последните Палеолози. Важен принос бе и обнародването на редица непознати типове монети на византийски владетели от Солунската империя. Направен бе и един сполучлив опит да се използуват съкровищата от византийски монети, като исторически източник за славянските нашествия през VI век.

Немалко бе направеното и в областта на българската и византийската сфрагистика.

Голям напредък на нашата нумизматика през последните години бяха и зачестилите обнародвания на съдържанията на монети съкровища, които по този начин се правят достъпни за по-нататъшни изследвания и обобщения.

В Известията на Археологическия институт при БАН редовно излиза воденият от проф. Т.Герасимов бюлетин на колективните монети находки, открити у нас. Чрез него се зарегистрират голям брой нумизматични материали, които по една или друга причина не са могли да бъдат изцяло спасени за науката.

Допреди няколко години България бе единствена от балканските страни, в чийто университет се четеше пълен курс върху основните проблеми на античната и средновековна нумизматика. С този курс, воден от проф. Герасимов на бъдещите музейни работници се даваше солидна подготовка за научно боравене с нумизматичния материал. За съжаление по непонятни причини тази ценна предпоставка за развитието на нашата нумизматика и особено за създаването на нумизматични кадри, бе премахната. В България, една от малкото нумизматични съкровищници в света, пълният курс по нумизматика бе заменен с обзорен нумизматичен преглед, предаван общо в десет лекции!

Спирайки се върху развитието на българската нумизматика в последните няколко години, трябва безусловно да отбележим и ролята на софийското нумизматично дружество "Г.С.Раковски" за популяризиране на нумизматичните знания и просвета. Най-висок израз на тази полезна дейност е и издаването на сп. "Нумизматика".

СДЕЛКИ, ЦЕНИ И ЗАПЛАТИ В ДРЕВНА ТРАКИЯ В КРАЯ НА V В.ПР.Н.Е.

Иван Венедиков

Няколко години преди началото на IV в. пр.н.е. царството на одрисите, обхващащо голямата част от днешна България и турска Тракия, преживявало голяма криза. Одрисите загубили контрол над цялата област между Мраморно, Черно море, р.Марица и Странджа, където тракийските племена тини, меландити и мелинофаги се разбунтували и изгонили представителя на одриския цар Мейсадес и сина му Севт. Одриският цар Медок отгледал Севт в своя двор и му дал малка войска. С нея Севт не можел да възстанови властта над бащината си земя,но с малки набези ограбвал въстаналите племена и по този начин живеел. През 401 г. пр.н.е. в тази област дошъл гръцкият историк Ксенофонт, начело на една 6 000 войска, която, след като взела участие в персийските междуособици, се връщала назад в Гърция. Тя била съставена от наемници, които останали без заплата и, или не били допущани в гръцките градове, или, ако бивали допуснати в някоя от многобройните колонии в Тракия,домакините им гледали да ги отпратят колкото е възможно по-скоро. Войниците и офицерите в тази войска, останали без заплата,търсели нов господар, на който да служат. За тяхното движение научил Севт, който влязъл във връзка с тях и след като били изгонени от Бизантион (днешен Истанбул), ги поканил да дойдат на служба при него.

Севт не скрил тежкото положение, в което се намирал.Войниците трябвало да му отвоюват отново загубеното царство, а с пленената плячка Севт трябвало да плати заплатите им.

Подробностите на този подход в Тракия, в който Ксенофонт достигнал до билото на Странджа, като тръгнал от околностите на Перинт, са описани в VII кн. на неговото съчинение Анабазис. В гл. 2 е даден ходът на преговорите. През време на разговора между Ксенофонт и Севт, Ксенофонт запитал тракийския владетел:"Какво би могъл тогава - рекъл Ксенофонт - да дадеш на войниците, стотниците и военачалниците, ако бихме дошли." А той обещал на всеки войник по един кизикен, на стотник - по два, а на военачалник - по четири. Това било заплатата за един месец служба.Следователно, 6000-те войници е трябвало да получат 6000 кизикена,60-те стотници - 120 кизикена, трите стратези - 24 кизикена или всичко 6144 кизикена.

Първият факт, който се хвърля в очи от това сведение, е уговарянето на заплатите в кизикени. Кизикенът е монета на град Кизик, разположен на малоазийското крайбрежие, близо до Тракия, който търгувал както с Мала Азия, така и с Тракия. Той е бил сечен от смес от сребро и злато, в съотношение 2:1, всеки грам от която се равнявал по стойност на 10 грама сребро. Тежел 16 грама. Тази смес е известна в древността под името електрон. Следователно, всеки кизикен се е равнявал по стойност на 160 грама сребро. При размяната притежателят му е трябвало да получи сребърни монети с тегло, равно на наши 160 грама. При уговарянето на големи сделки предимствата на кизикена са били в неговата голяма стойност. Затова и сделката не е била уговорена в много по-малките по стойност драхми, от които 36 са равни на един кизикен, или още по-популярните тетроболи, от които 54 са били равни на един кизикен. Имаме предвид атическите драхми. Следователно, причината за уговаряне на сделката в кизикени е била опростяването на сметките, макар че в края на V в. най-популярната монета в Тракия е била тетробола на Аполония (Созопол), Тракийският Херсонес (Галиполския полуостров) и Парион, на Дарданелите в Мала Азия.

Ксенофонт започнал действията срещу възстаналите траки, но в това време няколко пъти той водил преговори за по-нататъшни ангажименти на войската в други страни. В гл. 6 на същата книга от това съчинение Ксенофонт дава сведения за разговорите си със спартански пратеници, които искали да почнат военни действия срещу Персия. На две места Ксенофонт съобщава, че спартанците предлагали на войската заплата: за войниците по една дарейка, за стотниците по две дарейки, а за стратезите по четири. Дарейката е златната монета на персийските царе, създадена от Дарий, чието име носи. Тя тежи 8.4 гр. като всеки грам злато е равен на два грама електрон, или на 20 грама сребро. Следователно, по стойност тя се равнява на кизикена или на 160 грама сребро.

От тези сведения се вижда, че определеното от Севт възнаграждение на войската не е било произволно, а е било установеното. Наемниците въобще са получавали тези заплати навсякъде и навсякъде в гръцкия и източния свят сделките са били уговаряни в монети с голяма стойност.

След започването на военните действия наемниците на Ксенофонт взели значителна плячка. Съгласно уговорените със Севт условия, плячката трябвало да бъде предадена изцяло на Севт, който изпратил хора в Перинт да я продадат, за да вземат пари, с които да изплатят заплатите на войската. Плячката броела 1000 роби, 2000 говеда и 10 000 овце. Когато била продадена, получената сума стигнала за изплащането на заплатите на войниците за 20 дена. Не е трудно да изчислим тогава колко са стрували робите, говедата и овцете заедно, т.е. колко е била заплатата на войската за 20 дена. Като имаме предвид, че гръцкият месец е имал 28 дена, заплатата за един месец на войската ще трябва да се раздели на 28 дена и да се умножи по 20 дена, а това ще рече $\frac{6144 \text{ кизикена} . 20 \text{ дена}}{28 \text{ дена}}$ = 4388.5 кизикена. И така, 1000 роби, 2000 говеда и 10 000 овце стрували 4388.5 кизикена. Ако съкратим двете страни на равенството на 1000, ще получим, че 1 роб, 2 говеда и 10 овце струват общо 4.3885 кизикена. За съжаление, ние не знаем колко е струвал един роб, едно говедо и една овца, но ние можем да си представим приблизително колко са стрували, тъй като най-скъпата част от тази обща сума са робите, за които можем да отделим 2.3885 кизикена, като запазим един кизикен за чифт говеда, и още един - за 10 овце.

Ксенофонт успял да се разправи със възстаналите траки, но тъй като в действията след това той не взел плячка и всички се покорявали без бой, Севт нямало откъде да вземе пари, за да му плати. Между това успехите на Севт му довели много войници от вътрешна Тракия, които се присъединявали към неговата войска за да се снабдят с плячка. Поради това Севт искал да разпусне гръцката войска, но не можел да си уреди сметките с нея. Ксенофонт поддържал, че Севт трябва да плати на войската 30 таланта. Срещу това обаче Севт предлагал на Ксенофонт само един талант и освен това 120 роби, 600 говеда и 4000 овце. Срещу това предложение Ксенофонт протестирал, като твърдял, че ще трябва с тази сума да заплати само една малка част от дължимото. Всъщност колко е имал да получава Ксенофонт, след като сметките били направени за 20 дена?

Един талант представлява теглото на 6000 драхми (сребро), сечени по атическата система, т.е. 26.160 кг сребро. Всяка драхма на Атина има тегло 4.36 гр. сребро. За да получим на колко кизикени е равен един талант, трябва да разделим теглото на таланта на стойността на кизикена в сребро: $\frac{26.160 \text{ кг ср.}}{160 \text{ гр}} = 163.7$ т.е. 164 кизикена. Следователно, със 164 кизикена се е заплащала стойността на един талант, т.е. на 6000 драхми, сечени в Атина.

Ксенофонт е искал да получи от Севт още 30 таланта, което значи 30 пъти по 164 кизикена, или 4920 кизикена.

Изчислявайки така сумата, която Ксенофонт е трябвало да получи ние ще видим, че това, което Севт му е предлагал е било помалко от 7 таланта, тъй като Севт имал един талант в пари, 120 роби, 600 говеда и 4000 овце. Тъй като ние знаем колко струва 1 роб заедно с две говеда и 10 овце - 4.3885 кизикена, не е трудно да установим, колко са стрували 120 роби, 240 говеда и 1200 овце - 4.3885 умножено по 120 прави 526.6 кизикена т.е. малко повече от три таланта (таланта по 164 кизикена). Останалата част от сумата - цената за още 360 говеда и 2800 овци е неизчислима, но не може да надхвърли още три таланта.

Ксенофонт не ни е казал, колко време се е бавил в Тракия и ние знаем само, че военните действия са се водили през зимата. Но като вземем под внимание заплатата на войниците, не е трудно да кажем, колко дни са останали за да получат тази заплата. При първото уреждане на сметките войниците получили заплатата си за 20 дена, а при второто те трябвало да получат още 30 таланта, или 4920 кизикена. За един ден заплатата на цялата войска е била $\frac{6144 \text{ кизикена}}{28 \text{ дена}}$ а това прави 219 кизикена на ден. Сега ако разделим цялата сума, която Севт ~~имал~~ да получава на дневната заплата на цялата войска т.е. $\frac{4920 \text{ кизикена}}{219 \text{ кизикена}}$ ще получим 22,4, т.е. 23 дни. В такъв случай можем да твърдим със сигурност че походът на Ксенофонт е продължил след първите 20 дена, които били заплатени най-напред, още 23 дена или всичко 43 дена.

Общо взето от направения преглед на сведенията на Ксенофонт се вижда, че монетите в Тракия през този период са имали много голяма стойност и че робите, говедата и овцете са имали сравнително ниски цени. Изчисленията на големите сделки са ставали в двете най-стабилни и скъпи монети - кизикена от електрон и златната дарейка, които са били монетите за пресмятане. Вероятно търговците от Перинт, където Севт продавал плячката, защото това бил най-близкият град, са заплащали откупените роби, говеда и овце в перинтийски или най-различни други монети от сребро, които се равнявали по стойност на желаните кизикени. Всъщност, сведенията на Ксенофонт са единственният извор за проучване на цените в тази ранна епоха в древна Тракия. И макар и оскъдни, както и другите данни за Тракия, те допълват една щриха от картината на нейното икономическо развитие.

Съпоставянето на стойността на разни видове монети се вижда ясно в таблицата, която прилагаме тук, където освен разгледаните данни са дадени и стойностите, изчислени в аполонийски тетроболи с тегло 3 гр и одесоски тетрадрахми с тегло 16 гр. (вж. стр. 10).

Както се вижда от тази таблица, при превръщането на всички монети от дарейки или кизикени в други монети се явяват остатъци или недостиг. Изключение правят само тетрадрахмите, сечени с тегло 16 гр., към които спадат тези на Одесос. Очевидно те са създадени през IV в. с оглед на нагаждането на монетите в гръцките колонии не към атическата система, в която тетрадрахмата е 17.44 гр., а към системата в Мала Азия и Персия. Със своето тегло от 16 гр. тетрадрахмата на Одесос се явява като десета част от кизикена и дарейката, които са равни на 160 гр. сребро.

	Кизикени 16 гр. Дарейки 8.4 гр.	Атически драхми 4.36 гр.	Атически тетроболи 2.9 гр.	Аполонийски тетроболи 3.1 гр.	Тетрадрахми на Одесос 16 гр.
Заплата на войник	1	ок.36	ок.54	ок.52	10
Заплата на стотник	2	ок.72	ок.108	ок.104	20
Заплата на стратег	4	ок.144	ок.216	ок.208	40
Обща цена на 1 роб, 2 говеда и 10 овце	ок.4.3885	ок.158	ок.237	ок.228	ок.44
Стойност на атически талант	ок.164	6000	8000	ок.8439	ок.1637

Колкото се отнася до тетроболите, със своето тегло 3.1 те са най-близо до една пета от тетрадрахмите – 3.2 гр. и са по-далеч от атическия тетробол 2.9 гр. Това ни дава основание да хвърлим един поглед върху теглата на всички монети, използувани в Тракия. Тогава ще установим следните факти: Основна единица се явява кизикена или дарейката. Тетрадрахмата представлява една десета от тяхната стойност в сребро. Това е така, понеже дарейката с 8.4 г. злато или кизикенът с тегло 16 гр. електрон са равни на 160 гр. сребро. По-нататък тетрадрахмата се явява една десета от тези монети, а тетроболът, със своето тегло около 3.2 представлява една петдесета от кизикена, или една пета от тетрадрахмата. Всички това показва, че се касае до монети, които принадлежат на една и съща система, която не се дели, както атическата и другите гръцки системи на 6, а на 2 и на 5, както се делят монетите, сечени по персийската монетна система. Поради това ние си позволяваме да заключим, че през целия V и във първата половина на IV в. пр.н.е. в Тракия е била в сила една система, която е възникнала под влияние на персийската. А това значи че всички или повечето от тракийските градове са секли монети за нуждите на една търговия с голямата източна монархия. Поради това и употребата на имена като драхми, тетрадрахми, оболи, диоболи и тетроболи е само относителна и не отразява правилно съотношението между стойностите на различните видове монети в тракийската система. Самата тази система има всичките предимства на една десетична система и напомня нашата система на стойностите на монетите, която е също десетична. Изчисляването по нея е много просто: 50 тетроболи са равняват на 10 тетродрахми, на един кизикен и на една дарейка.

Между многобройните находки от монети, които се намират в България всяка година, обикновено находките от кизикени са много редки и тези монети се намират най-често поединично. Това е така, защото всъщност един кизикен сам по себе си е представлявал едно малко съкровище, отговарящо на 50 тетробола. Обратно, през целия пети и през първата половина на IV в. съкровищата са образувани главно от тетроболи, по 50-60 и много рядко повече от 500. Това показва, че всички тези съкровища принадлежат на обикновени заможни хора в Тракия, които по своето обществено значение отговарят на един наемен войник. Ако искаме да си представим, как изглеждат големите съкровища от тази епоха, би трябвало да вземем предвид доходите на одриските царе. Според сведенията на Тукидид, по време на разцвета на това царство, едно-две десетилетия преди похода на Ксенофонт, при Севт I годишният доход на одриските царѐ възлизал на 400 таланта. Това прави огромна сума от 2 400 000 атически драхми или 3 600 000 атически тетроболи или най-сетне, превърнати в кизикени или дарейки - 65 600. Месечният доход на одриския цар е бил 5466 кизикена, т.е. една сума, достатъчна за да поддържа той една армия, почти колкото Ксенофонтовата. С тази сума владетелят също е могъл да закупва всеки месец по 1170 роби, заедно с 2340 говеда и 11 700 овце.

Един златен сервиз, какъвто представлява Панагюрското съкровище, като злато със своето тегло от 6 100 гр. би се равнявало на 762.5 дарейки или толкова кизикени, 7625 одесоски тетрадрахми, 27 450 атически драхми, 39 650 аполонийски тетроболи. Ако едно подобно съкровище беше изработено в края на V в. пр.н.е., а не в края на IV в., то би било достатъчно за издръжката на една войска от 762 войници за един месец. Затова и подобни съкровища са голяма рядкост.

Най-сетне трябва да обърнем внимание и на още един факт. Заграбването на плячката - 1000 роби, 2000 говеда и 10 х. овце станало в първите два-три дена на похода. Отвеждането на плячката в Перинт, на брега на Мраморно море, където била продадена, е изисквало още поне една седмица. Изплащането станало веднага след 20-тия ден от службата на войниците. Всичко това показва, колко платежоспособни са били такива гръцки колонии, като Перинт, които не са нито от най-големите, нито от най-силните икономически. В няколко дена пратениците на Севт се върнали с 4388.5 кизикена или 43 885 тетрадрахми на Одесос или 228 202 аполонийски тетроболи. Очевидно че търговците в Перинт, които са закупили тези стоки, са разчитали на готови купувачи.

ДВЕ ПОРТРЕТНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ ВЪРХУ ГЕМИ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА

Александра Димитрова

Двете геми, които са предмет на настоящата публикации, се намират в Националния археологически музей в София. Те са от римско време и принадлежат на две различни художествени епохи.

Първата гема е изработена от полупрозрачен червен карнеол и има почти кръгла форма (размери 10 х 9 х 4 мм - обр.1). Къде точно е намерена тя, не се знае. На лицевата страна на гемата е гравиран портрет на млад голобрад мъж, обърнат надясно (на отливката наляво). От целия израз на лицето лъха младежка енергия и напрежение. Очите са широко отворени, погледът е устремен напред. Брадата е заоблена, а устните са леко притворени и сигурно моделирани с една подчертана мекота и изящност на рисунъка. Със същата деликатност гравьорът се е отнесъл и при гравирането на носа, с което е предал една изтъниченост на профила. Без съмнение, в общата композиция на израза,моделирането на лицето заема важно място. Тук липсва строгото плоскостно третиране, характерно за портретната пластика от времето на Август. Разполагайки по-свободно и естествено отделните снопчета коса, насищайки ги с повече въздух гравьорът е постигнал един ефект,познат ни от паметниците на предходната елинистическа епоха. Бакенбардите и ясно очертаните енергични движения на шийните мускули ни убеждават още веднаж, че ние имаме пред себе си един младежки портрет,чийто елегантен профил е наситен и с много индивидуални черти. Отгласите на късния елинизъм откриваме не само в третирането на образа като цяло, но и в техниката на изпълнението. Подобно на елинистическите геми образът е гравиран сравнително дълбоко в камъка. Що се касае до самия портрет гравьорът не ни изненадва с нещо ново. Стилът и особеностите на изпълнението свързват гемата с художествения вкус на Юлиево-Клавдиевата династия т.е. първата половина на първи век на н.е. Представителите на тази династия се придържат към художествените концепции, създадени при Август, но те допринасят за още по-голямото индивидуализиране на образа.[1] В средата на първи век моделировката е по-жива, а отделните форми по-пластични и по-контрастни.[2] Развитието на глиптиката е неразривно свързано с развитието на официалното римско изкуство. Нашият гравьор е използувал за модел портрета на някой от представителите на споменатата вече династия. Той се е придържал към официално установения тип в изкуството на портретуваната личност. Подобни изображения на млади римляни и принцове не са рядко явление от това време в глиптиката.[3] Знаменитата Парижка камея[4], или известната Августова камея от Виенския музей[5], както и много други прочути паметници на глиптиката са прекрасна илюстрация на това.[6]

Но всъщност портретът върху гемата от Софийския музей до кой от представителите на тази династия стои най-близо? В третирането на техните лица има толкова много общо, че един и същи портрет често пъти се приписва на Германик, Тиберий или Калигула.[7] Нашата гема показва много общи черти с портретите на Германик от пинакотеката в Карлсберг или пък с тези от Лувъра, Ватикана и Капитолийския музей и техните многобройни реплики.[8] Откритият жив поглед и косата напомнят портретите на Клавдий.[9] Тези черти, изразени в по-голяма или по-малка степен са стилова особеност и за портретите на Друз Майор Клавдий и Калигула.[10] При това положение трудно бихме могли да свържем портрета върху гемата с една определена личност. Стилът обаче, заедно с всички ония особености в третирането на косата и чертите на лицето, както и техниката на изпълнението го свързват с портретните типове на Юлио-Клавдиевата династия от 30-те - 40-те години на първи век на н.е.

С управлението на тази династия е свързано едно важно събитие от историята на нашите земи. По време на Юлио-Клавдиевците Тракия била превърната в римска провинция. Настъпилата "романизация" в социалните отношения се отразила и на "романизацията" в бита и културата на местната аристокрация.[11]

Пренесена или придобита по търговски път, тази гема е едно хубаво произведение на глиптиката в нашите земи от времето на ранната императорска епоха.

Втората гема има елипсовидна форма (размери 21 x 15 мм). Намерена е в развалините на античния град Нове, близо до Свищов (обр.2). С плитка резба върху николо са гравирани портретите на мъж и жена. През римската епоха, употребата на този млечносин камък е била особено разпространена. От ляво на гемата (на отливката от дясно) е разположен бюст на мъж със сумарно третирани вълнисти коси. Отделните кичури не са изработени, а само означени и действуват като една обща неразчленена маса. Над челото те са леко повдигнати във вид на роло.Лицето е покрито с гъста, късо постригана брада и мустаци. Носът е сплеснат и удължен, очите са пластично означени чрез малки кръгчета. Шията е дебела, тежка и грубо моделирана. Погледът е отправен неопределено напред.Около шията е означена дрехата.

Няма съмнение, че пред нас се намира един паметник, третиран в стила на Адриановата епоха.[12] Едва ли има друг римски император след Август, който да е ознаменувал своята императорска власт с толкова много паметници! Своето естетическо и философско отношение към елинската култура Адриан пречупва на римска почва и създава ново художествено направление, известно като Адрианов класицизъм. Неговата същност се изразява от една страна във възраждането на художествените концепции на гръцката класика, от друга - в тясната връзка с традициите на римското народостно изкуство от републиканската епоха. По този начин за римската портретна пластика се открива нова епоха, която ползувайки се от изразените средства на гръцките майстори и някой технически нововъведения, господствува повече от два века.[13] От времето на Адриан датира модата на дългата брада.[14] Този тип на императора става господствуващ в изкуството т.е. придобива иделизиран характер и се превръща в съществен белег и стилова особеност на паметниците от тази епоха.

Бюстът на жената е третиран в характерната за втори век на н.е. модна прическа. Косите на леки вълни са опънати с едър гребен назад. Събрани заедно с останалите коси те са сплетени на плитка във вид на плосък диск, закрепен на темето в т.н."нестфризур". Лицето е опънато и гладко, а брадата заострена и завита напред. Носът е удължен и също сплеснат. Очите са пластично окръглени и широко отворени. От тях лъха студенина. Изразът на лицето е строг и суров. Шията, както при мъжкия портрет е грубо моделирана. Прави впечатление твърде странното предаване на прическата. В този й вид ние не ще я видим в нито един от официалните портрети от това време, но отделните й елементи вече познаваме от портретите на Марциана, Матидия и Сабина.[15] Тази така характерна фризура от сплетени и навити във вид на тежка корона коси е оставила отпечатък върху значителен брой паметници и монетни образи. Както е известно, женският портрет от времето на Адриан предлага значително разнообразие от прически и типове. Нека припомним Сабина, жената на Адриан, чийто портрети понякога са толкова различни един от друг.[16] Макар и да внася нещо ново в модата, тя все пак си остава верна на традицията. Един от монетните типове я представя дори с прическата на Платина. В статуарните изображения от времето на нейните продължителни престои в Гърция се чувствува силното влияние на гръцката традиция.

В своя каталог на скулптурата от Кирене, Е.Розенбаум се спира на няколко великолепни женски статуи които ни предлагат добра основа за сравняване.[17] Женският портрет върху гемата намира някои съвсем общи, външни белези със споменатите примери от Кирене. Те се изразяват най-вече в третирането на прическата.Ограничителните изпълнителски възможности на гравьора не са му позволили да постигне необходимото художествено и естетическо въздействие. Модата е външната форма, към която той механически се придържа. Но на него не му достига майсторство за да осмисли със средствата на своя занаят художествено образа. Изпълнението на гемата носи белезите на едно по-примитивно изкуство. Тук липсва всякаква маниерност и идеализация. Чертите на лицата са изпълнени сурово и схематично. Отделните форми са тежки и застинали.

Вероятно върху гемата са гравирани бюстовете на фамилна двойка от местната провинциална аристокрация. Стилът на изпълнението и посочените примери напомнят епохата на Адриан. Гравьорите естествено, не са могли да не се съобразяват с модата на своето време. Подобно на скулптурите от провинциалните ателиета, те внасят черти от императорския портрет в образа на частни лица.[9] Изпълнението на гемата не се отличава с художествено майсторство, но това не намалява значението ѝ. По-скоро достоинствата ѝ ще трябва да търсим в отгласа на официалното изкуство и неговата конкретна изява в глиптиката на провинциална почва.

Благодарение любезността на А.Воинчинина ние имаме възможност да съпоставим и още по-силно да почувствуваме особеностите в стила и техниката на нашата гема, като я сравним с един великолепен камък от Флоренция. Върху гемата са гравирани бюстовете на Адриан и Сабина в същата схема. Императрицата е представена с прическа от т.н. първи монетен тип, датиращ се в 128 г. на н.е., когато тя бива провъзгласена за Аугуста. Отпред косата е вдигната във вид на диадема, а отзад тежката плитка е навита на темето, подобно на осморка в споменатата вече "нестфризур". Императорският портрет е в традиционния иконографски тип с къса брада, дълга коса, уморени, леко отпуснати ресници. Изпълнението се отличава с мекота на линиите и сигурно владение на формите (обр.3).

Както се вижда, гемата от Флоренция е интересна за нас не само защото ни прави по-сигурни в датирането на нашия паметник, но и защото ни показва стилът и особеностите на една провинциална работилница. Гемата от Нове е един интересен пример на провинциално портретно изкуство в глиптиката. За нас остава открит въпроса къде е била произведена тя. Почти пълната липса на системни изследвания и публикации в това отношение не ни дават възможност да разграничим отделните художествени и занаятчийски центрове. Ние имаме много основание да смятаме, че в Нове е имало такива ателиета, но все още липсата на достатъчно обосновани аргументи, не ни позволяват да твърдим това с необходимата убеденост. По-нататъшните изследвания вероятно ще хвърлят светлина и върху този интересен проблем от историята на глиптиката в нашите земи.

ЛИТЕРАТУРА

1 V.Poulsen, Les portraits romains, Copenhagen, I, 1962, c.23,32.
2 A.Hekler, Portraits antiques, Paris, 1913, c.27,28.
3 F.Poulsen, Privatporträts und Prinzbildnise, København, 1939, c.31; F.Poulsen, Portraitstudien in norditalienischen Provinz Museen, København, 1928, c.10, №4, Taf.VII,8,9; G.Richter, Catalogue of engraved Gems of the classical style, New Jork, 1920, c.129, Taf.54, 128; A.Furtwängler, Beschreibung der geschnittenen Steine, Berlin, 1896, №6989-6993.
4 A.Furtwängler, Die antike Gemmen, 1900, Taf.LVI.
5 Y.Bernoulli, Römische Ikonographi, Berlin und Stuttgart, 1886, Taf.XXXI.
6 A.Furtwängler, Пак там, Taf.LV.
7 G.Hafner, Späthellenistische Bildnisplastik, Berlin, 1954, c.4; F.Poulsen, Probleme der römische Ikonographie, København, 1937, Taf.LXI,73; J. Jnan, E.Rosenbaum, Roman and early Byzantine portrait sculpture in Asia Minor, London, 1966, S.15, №21.
8 F.Poulsen, Römische Privatporträts, S.42-47.
9 V.Poulsen, цит. съч., S.89, №54, Taf.XC-XCI, S.90, №5, Taf. XCII, Acta Archeologica, 17, 1946, S.36.

[10] G.Mansuelli, Galleria degli Uffizi le sculture, Roma, II,1961, 48,a,b; I.Bernoulli,цит.съч.,S.233, Taf. XXXIII,14,15; I.Inan u E.Rosenbaum,цит.съч. , S.15.

[11] Всемирная история, Москва, II, 1956, с.626.

[12] I.Bernoulli,цит.съч., S.120.

[13] O. Вальдгауер, Античная скульптура,Петроград,1924,с.106

[14] A.Hekler,цит.съч. , S.33.

[15] A.Carandini, Roma,anno112. La III orazione di dione Prusa, Traiano e una gemma del museo nazinale di Napoli, Rivista Archeologia Classica, XVIII,1966; M.Wegner, Hadrian, Plotina, Martiana, Sabina, Berlin,1956

[16] R.Calza, Skavi di Ostia, Ritrati I,v.V, 1967, S.79, Taf. LXXVI,127; M.Wegner, Datierung römischer Haartrachten, AA 53, 1938, H.1-2, S.303, Taf.I; G.Mansueli, Galleria degli Uffizi le sculture, II, Roma,1961, S.89; I.Bernoulli,цит. съч., II_2, S.129.

[17] E.Rosenbaum, A catalogue of Cyrenaikan portrait sculpture, London, 1960, S.53, № 39, Taf.XXX,1-2, LXX,6,S.54,№40, Taf.XXX,3-4, №41, Taf.XXXI,2-3,LXXIII,2.

[18] E.Rosenbaum,цит.съч. , S.53-54.

[19] Д. П. Димитров, Особеностите на римския портрет в Тракия и Македония, ГСУИФФ, XXXIX, 1942/1943.

МАЛКА КОЛЕКТИВНА НАХОДКА ОТ "ВАРВАРСКИ ИМИТАЦИИ" НА ТАСОСКИ ТЕТРАДРАХМИ

Димчо Аладжов

Село Сърница, Хасковско е разположено край най-големия връх в Източните Родопи - Аида (Мечковец) - и отстои на около 25 км югозападно от Хасково. Районът на вр. Аида е богат на останки от раннотракийската, елинистическа и римска епохи[1], между които и разработвани в античността рудници. В тази местност през 1958 г. бе намерено малко глинено съдче с монети. Находката съдържа 12 екземпляра сребърни монети, всички от т.н. "варварски имитации" на тетрадрахмите[2] на остров Тасос, от II период на неговото монетосечене. Съдчето, в което са били укрити монетите, било натрошено и веднага захвърлено. Неговите части, а също така и други следи от културни останки на това място не са намерени впоследствие.

Всички монети са с добре запазена повърхност, поради краткото време, през което са били в употреба.

Първото нещо, което прави впечатление е особено голямата разлика в стила на печатите, въпреки че монетите са малко на брой. Само три монети са от един и същи горен и долен печат(обр. 1), поради което можем да кажем с положителност, че те са сечени в една монетарница. Всички останали монети имат различни и,както споменахме, изключително разнообразни в стилово отношение печати.

№ 1. (3 монети). Лице: Почти графично е представена глава на Дионис, без брада, с бръшлянов венец, обърната надясно. Венецът представлява два реда ъгли, поставени с отворите си един срещу друг. Между тях минават две успоредни линии. Косата е силно геометризирана и завършва на тила в характерен възел, а три начупени линии слизат надолу, като имитират спускащите се по шията къдрици. Устните са изобразени с две успоредни линии, окото с една изпъкнала точка, а носът с отвесна черта, завършваща с точка.

Опако: Вместо надпис - точки, понякога свързани с черти,които наподобяват повторение на буквата Х. Херакъл е представен напълно схематизиран и от главата му излизат лъчи, вместо коси. (32/33 мм, 16,5 и 17 гр. - № 1 на табл.).

№ 2. Лице: Същият образ. Широка брада, устните са представени посредством две, а очите с три точки; бръшляновите листа са заменени с триъгълници; възелът на косата завършва горе над венеца; на челото личи панделка, а с три реда точки зад шията са представени спуснатите назад къдрици. Носът е дълга права линия.

Опако: Вместо надписи - два реда точки от трите страни. Кривакът и лъвската кожа на Херакъл са също изобразени чрез два реда точки; главата му е изпъкнало кръгче, а ръцете са извити дъговидно и между тях има по една точка. (27 мм, 15,5 гр. - № 2 на табл.).

№ 3. Лице: Същият образ. Венецът е направен от розети, състоящи се от по три точки. Косата е завита на тила, а надолу се спущат схематично край шията две къдрици. Очите и носът са малко по-сполучливи, а брадичката е извита напред.

Опако: Вместо надпис - точки, подобни на № 2. Фигурата на Херакъл е съвършено схематизирана, стъпалата са подобни на крака на птица, кривакът започва от рамото, а лъвската кожа е като раздвоена линия (31/33 мм, 16,75 гр. - № 3 на табл.).

№ 4. Лице: Същият образ, обърнат наляво със заострена брада и обичайната схема на завитата отзад на тила коса. Бръшляновите листа са сравнително по-добре представени, като венецът е обогатен с розети и други цветчета. Устните са силно подчертани, посредством две успоредни линии, носът е къс, а окото е представено с една изпъкнала точка. Къдриците, които се спущат отзад върху шията са геометризирани, чрез четири начупени линии.

Опако: Вместо надпис, редици от точки, като при № 2. Херакъл е геометризиран, с кръгла глава, правоъгълно тяло и раздвоена дясна ръка; вместо кривака са поставени 3 точки. Коленете са подчертани чрез релефни точки (32 мм, 17 гр. - № 4).

№ 5. Лице: Същият образ, почти графичен и геометризиран,представен чрез система от къси линийки (чертици). Носът е грубо третиран, изобразен чрез две линии, пресичащи се под прав ъгъл. Косите са завити по характерния начин зад тила, очите и венецът са сравнително по-реалистични - очите, чрез две хоризонтални линии, а между тях точка. Венецът е обогатен от две розети и множество чертици. Брадата е представена чрез две успоредни линии. По шията се спущат няколко начупени линии на косата.

Опако: Надписът е система от малки точици, безредно свързани чрез тънки линии. Херакъл е геометризиран: кръгла глава, с щръкнали нагоре коси, дълга шия, тромави крака и рамене. Кривакът е от два реда точки, а лъвската кожа, от наредени една до друга линийки. Под кривака и кожата има по една розетка (32/35 мм,15,5 гр. - на табл. № 5).

№ 6. Лице: Същият образ. Релефът е плосък, геометризиран.Носът е грубо третиран. Окото е голямо и продълговато силно подчертано. Устните са предадени чрез 3 точки.

Опако: Надпис, представен чрез точки, линии и кръгчета.Херакъл е обърнат наляво. Кривакът и лъвската кожа са представени чрез точки(33/34 мм, 15,5 гр. - № 6 на табл.).

№ 7. Лице: Образ подобен на горния. Носът е дълъг и прав, окото е голямо. Венецът е по-добре изработен и под него ясно личи диадема. Косата е без характерна завивка в задния край.

Опако: Надпис, представен чрез своеобразни буквоподобни фигури. Херакъл е сравнително по-реалистичен, но напълно варваризиран (32/33 мм, 16,5 гр. - № 7 на таблицата).

№ 8. Лице: Същият образ. Силно варваризиран, с издадена напред брадичка. Устата е представена чрез две хоризонтални линии. Венецът е малко по-сполучлив, а под него ясно личи панделка,която минава през челото.

Опако: Опит за наподобяване на надпис, но характер сходен на този от № 7. Фигурата на Херакъл близка до тази на № 3.(31/33 мм, 16 гр. - № 8 на таблицата).

№ 9. Лице: Същият образ. Носът грубо третиран, но венецът и косите се доближават повече от описаните до тук монети до оригиналния тип. На челото ясно личи панделка.

Опако: Опит за наподобяване на надпис, като при № № 7 и 8. Херакъл също е по-реалистичен в сравнение с описаните до тук монети. (31/32 мм, 14 гр. - № 9 на таблицата).

№ 10. Лице: Същият образ. Малка глава на женствен Дионис с венец, украсен с розетки и цветя.

Опако: Опит за наподобяване на надпис, по характер подобен на този от № 9. При фигурата на Херакъл,гравьорът е постигнал успех, в сравнение с всички останали монети и сполучливо се доближава до някои варваризирани тасоски монети. Изразена е мускулатурата на тялото, пропорциите са по-хармонични. Кривакът и кожата са предадени чрез точки. Направен е опит за наподобяване на монограм М.(33 мм, 16,5 гр. - № 10 от таблицата).

"Варварските имитации" са разпространени по периферията на целия античен свят, като представляват, както вече видяхме груби подражания (по-малко или повече сполучливи), на особено разпространени и успели гръцки монети. Това са всъщност монетите, с които местните племена участвуват в паричното обращение,[3] така, че при едно по-пълно проучване на нумизматичния материал от този вид, бихме могли да добием представа за степента на икономическото развитие на тези племена.

Монетите, сечени от местното тракийско население са ценен извор за историята на Тракия. Те показват само чрез появяването си нуждата, която изпитва обществото от тях. От друга страна, от запазените върху монетите изображения можем да съдим и за развитието на изкуството в Тракия, макар, че третираните образи не са оригинални произведения, а само едно подражание, или даже по-точно казано - копие. Не е ли за нас достатъчен фактът, че гравьорите, които са работили печатите на тези монети са хора от местното "варварско" население!

Ядрата, върху които са отпечатани монетите от нашата находка са от добро сребро и имат почти правилна, овална форма. Теглото им варира от 15 до 17 гр., а диаметърът е средно 31 мм.

Находката, макар и малобройна е отпечатана с помощта на(сравнително броя на монетите) много монетни печати, явно гравирани от различни гравьори, което веднага личи от изключителното стилно разнообразие. Докато в едни (№ 10 в таблицата) фигурата на Херакъл е стройна и с осъразмерени пропорции, то при други не личи, че е изобразен човек, а по-скоро нещо подобно на птица(вж. №№ 2,3,8 от таблицата).

При сравняване монетите от с. Сърница с оригиналната тасоска монета, която е служила за образец, веднага ще забележим по-острите черти в лицето на Дионис, при монетите от нашата находка. Някои от тях, се доближават до модела, но при други екземпляри, варваризацията е така силна, че е трудно да се разпознае образа на Дионис. Особено примитивно са третирани очите, носът и устните[4]. Обикновено очите се изработват с помощта на една изпъкнала точка, а устните - с по две успоредни чертици. Наивният и примитивен начин на работа при тези варварски имитации напомня детска рисунка.

При една от монетите на находката от с. Сърница (№ 4),Дионис е с брада и слабо лице. Голяма част от лицето му е заето от късия му но широк нос, който започва непосредствено под челото. Последното е изцяло покрито от венеца и добиваме впечатление, че е много ниско. Все пак, този образ е по-жив и сравнително по индивидуален, а освен посочените особености, при монета № 4, главата е обърната на ляво, което е едно изключение.

Присъщите на тасоските монети надписи са заменени с причудливи знаци (точки, черти и др.), наподобяващи непонятното за местното население чуждо писмо. Майсторите - гравьори на монетните печати са напълно неграмотни, което личи от лошото копиране на надписите. Те не са знаели гръцки и затова вместо с букви са се помъчили да наподобят надписа посредством точки и черти. Така би постъпило всяко малко дете, или неграмотен възрастен, на които писмото изглежда като сбор от точки и преплетени черти. Ако поискаме препис на надпис от напълно неграмотен човек, той би ни го възпроизвел, както са постъпвали гравьорите при "надписите"на "варварските имитации".

Нашата находка, която съдържа само варварски имитации е сигурно доказателство за един доста висок стадий в икономическото развитие на траките. Икономическото развитие, извикало на живот и необходимостта от интензивно местно монетосечене. Разбира се, тракийските подражания са били изработвани и пускани в обращение, едва тогава, когато на пазара започвал да се чувствува недостиг от оригинални монети, с които това население било свикнало. Затова "варварските подражания" трябва да отнасяме към период, в който е прекратено коването, или вносът на съответните оригинали [5]. Като имаме предвид това, можем да заключим, че монетите от с. Сърница са изработени след като вече оригиналните тасоски тетрадрахми са били рядкост, или изчезнали на пазара. Така, находката от с. Сърница, трябва да датираме във втората половина на I в. пр.н.е. - може би укрита, при завладяването на тези части от Балканския полуостров от римляните.

Не можем да отговорим на въпроса, къде са сечени нашите монети, поради липсата на повече публикации от подобен характер. Но колективната монетна находка от с. Сърница е още един факт за голямото влияние на тасоска тетрадрахма върху местния пазар през елинистическата епоха.

БЕЛЕЖКИ

[1] Д. Цончев, Старините около Хасковските топло-минерални извори, ГПлНБМ, 1937-1938, София, 1940, стр. 85-104; също: П.Сиротов, Мечковец, Медицина и физкултура, София, 1957, стр. 13-31.

[2] Т. Герасимов, Монетни съкровища, намерени в България през 1958 и 1959 г. ИАИ, XXV, 1962, стр. 228.

[3] Г. Кацарова, Принос към проучването на маронейските и тасоските тетрадрахми от II период, Археология, IV, 1962, кн. 1, стр. 26 и цит. там лит.

[4] Д. Аладжов, Колективна находка на монети - варварска имитация на монети на остров Тасос, в-к "Родопска борба", бр. 115/30 IX 1958 г.

[5] Й. Юрукова, Археология, IX, 1967, кн.4, стр. 62.

ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИ МОНЕТИ, ЦИРКУЛИРАЛИ ПО НАШИТЕ ЗЕМИ

Иван Върбанов

Икономиката на огромната османска държава, под чието владичество се намирала и нашата страна, била в пълен хаос. Въпреки ярко изразеното господство на османската нация над поробените народи на Балканския полуостров, добре скрепено и охранявано от държавата и йерархическите институти, в страната си пробили път чужди платежни и разменни средства. Големи количества златни и сребърни монети на редица западноевропейски страни циркулирали на пазара, редом с монетите на султаните.

Най-рано - още в XIII век, на Балканския полуостров проникнали сребърните монети на република Венеция (Италия). Цели шест века, до началото на XIX век те служили като търговска пара по нашите земи.

На лицевата страна на тази сребърна монета е изобразен дожът (управителят) на Венеция. Редом с него е покровителят на града св. Марко. Вляво от фигурата на дожа на латински език е написано неговото име. Буквите са релефни, добре очертани и могат да се четат с лекота. Вдясно от фигурата на св. Марко е надписът т.е. съкращението на "св. Марко - покровител на Венеция".

На опаката страна е представен Христос, седнал на престол (обр.1).

Малко по-късно заедно със сребърните венециански монети постепенно влязла в употреба и златната монета на република Венеция. Сюжетно и по своето оформление златната монета наподобява сребърната. Така на лицевата страна отново виждаме фигурите на дожа и покровителят на Венеция св.Марко. Само че двете фигури са вплетени в характерна сцена: дожът е коленичил пред св. Марко, който пък му поднася знаме - символът на властта (обр.2). Край двете фигури четем същия надпис, както на сребърните монети. Върху опакото на монетите - отново е Христос. Той е всред звездно сияние, което обхваща елипсовидно фигурата му. Тази звездна елипса е станала характерен белег на монетата, защото в творческото й възприемане от нашия народ тя е наподобявала бадемова ядка. Така са и били наречени монетите "бадемлий".

След венецианските, втори "монетни нашественички" по нашите земи били сребърните талери на Холандия, прикрепена по това време към Белгийската конфедерация (обр.3). Холандските сребърни талери имат на лицевата си страна изображение на рицар с шлем.Той е обърнал поглед назад, а лявата си ръка е сложил на кръста. Долу, закривайки почти половината от фигурата на рицаря е разположен герб в щитовидна форма. Централна фигура в герба е изправен на задните си крака лъв. Около двете изображения в кръг, започвайки от долния край на герба, между два канта е разположен надпис на латински език.

На опаката страна на монетата е изобразена фигурата на лъв. По израз и разположение той наподобява лъва на герба от лицевата страна. Уголемената фигура обаче е позволила на гравьора да извае някои допълнителни детайли - език, върху опашката, на коленете и пр., които правят образа на този лъв по-реален.

Освен сребърните талери в Балканския полуостров и нашите земи не по-малко разпространение добили и холандските златни монети, известни под името гулдени. На лицевата им страна виждаме също фигура на рицар. Той е изобразен в цял ръст, облечен в бойни доспехи. Обърнат надясно, в дясната си ръка той стиска меч, опрян на рамо, а в лявата - сноп стрели. Цялата фигура е релефирана много сполучливо. Гравьорът е изваял майсторски всички елементи и атрибути на бойното облекло, снаряжението на холандските рицари от онова време. Наоколо има надпис. На полето, долу на нивото на коленете на рицаря е годината на отсичането на монетите - 1664 г.

Върху опакото на гулдена има правоъгълна рамка, в която е поместен пет-редов надпис на латински (обр.4). Свободните полета извън правоъгълника са изпълнени с правилно разположени орнаменти.

Тези типови изображения върху холандските златни монети са се запазили повече от един век.

Интересни са и испанските сребърни монети, сечени от испанските владетели през XVI,XII,XIII,XIX векове, проникнали в нашите земи. Сюжетните им изображения са съвсем елементарни.На предната им страна - щит с корона отгоре. На полето на щита - елементи от личния кралски герб.На предната страна е изобразен гербът на Испания: редуващи се на кръст хералдически образи на лъв, крепост и три кули. Най-често срещани са сребърните испански монети с обрязана с ножица периферия (обр.5). Монетите, сечени от испанските крале Филип IV и Филип V са с дебело и многоъгълно ядро,сечени в испанските колонии в Мексико и Перу. Върху намерените у нас от тях се виждат знаците на монетарниците в Мексико - Потози, Богота, Сентафе, Лима и др.

След сребърните монети на Венеция, Испания и Холандия, по многочисленост следват талерите на австрийските владетели от XVI-XIX век. Най-често са намирани монетите на императорите Фердинанд I, Максимилиан I, Рудолф II, Матей I, Фердинанд II, Леополд I, Карл I, Мария Терезия, Франциск I, Франц I. На едни талери на лицевата страна е представен бюст на императора, върху опаката - коронован щит с герба на самия владетел или на империята (обр.6, 7), а в други - двуглав орел с разперени криле, а над главата му корона. Името и дългите титли на съответния владетел са изписани в окръжност със съкращения на латински. Затова правилното им разчитане е трудно, особено за начинаещите колекционери. Впоследствие обаче след натрупване на опит, надписите се разчитат добре.

По същото време в нашите земи проникнали и сребърните монети на владетелите на Прусия, Саксония и Бавария.

Още по-многочислени са грошовете на полския крал Сигизмунд III (1587-1632). Върху предната им страна се вижда бюстът на Сигизмунд III, надясно с корона и гъсто надиплена яка около шията - изключителната мода от онова време. Наоколо със сравнително едри и груби букви и със съкращения на латински е написано името му. Опаковата страна е заета с три реда надпис също с едри букви и гербови елементи: орел с разперени криле, конник, щитове, орнаменти (обр.9).

От същия полски владетел има и четвърт-талери. Повечето от тях са сечени в гр. Гданск. Те имат на гърба си герба на Гданск: два изправени лъва, поддържащи овален щит с корона над два равномерно разположени и еднакви кръста, околовръст - надписът. (обр.10). На лицевата страна в същото положение е бюстът на Сигизмунд III с короната и надиплената яка.

Разбира се, с представените тук видове съвсем не се изчерпва голямото разнообразие от западноевропейски монети, проникнали по нашите земи и циркулирали на пазара като платежно и разменно средство. Човек не може да си представи онова голямо монетно смешение, съществувало тогава по нашите земи. На пазара циркулирали освен монетите на западно-европейски страни и монетите на нашите съседи. Първият опит след Освобождението от османско иго да се ликвидира този хаос като се въведе единна сметководна пара в държавните финанси извел за един кратък период франка. Едва с публикуването на "Закон за рязане монети в Княжеството" в Държавен вестник бр.49/4.VI.1880 г. се сложило началото на новата наша парична система с основната единица - лева, поделен на 100 стотинки.

ЗДРАВЕНОСНИ БОЖЕСТВА ВЪРХУ МОНЕТИТЕ НА АНТИЧНИТЕ ГРАДОВЕ В НАШИТЕ ЗЕМИ

Д-р Любомир Божилов

Почти всички антични градове в нашите земи са секли монети през време на римското владичество. Върху обратната страна на тези монети са възпроизведени най-различни образи. Повечето от тях са заимствани от религията на населението в тези селища. В следващите редове ние ще запознаем читателите с образите на здравеносните божества върху монетите на градовете. Прави впечатление обстоятелството, че често се изобразяват богове - лекари, върху монетите на градовете, в които има минерални извори. Такива са градовете: Пауталия (днешният Кюстендил), Сердика

(София), Одесос (Варна) и пр. Това е обяснимо, тъй като в древността освен с някои лечебни средства, бяания и др. широко е било прилагано лекуването с минерални води. Тяхното лечебно свойство тогавашните жители са отдавали на измислените от най-древни времена свръхестествени същества - богове. Такива са били боговете: Асклепий - родоначалник на медицината, неговата дъщеря Хигия, Аполон, Телесфор, трите нимфи и пр. Ето защо при минералните извори били изграждани храмове на боговете-лекари, покровители на лековитата вода. Към храмовете е имало и особени помещения за водолечение, за които можем да кажем, че са предшественици на днешните балнеосанаториуми. Останки от такъв лечебен комплекс са били разкопани преди години при минералния горещ извор в Кюстендил. Той е бил гордостта на града в древността. Това е засвидетелствувано от редица образи върху монетите на древното селище Пауталия, предшественик на днешния наш град Кюстендил. Управата на Пауталия е наредила да се представят в редица емисии монети боговете - лекари, покровители на лековитата вода. Представен е храмът на главния бог Асклепий(обр.1). В средата между колоните се вижда култовата му статуя. Той се е намирал при главата на извора. Същият храм е представен в подножието на хълма, наричан днес Хисарлъка (обр.2). До храма встрани се виждат трите нимфи,с които е олицетворен извора. Върху други монети на Пауталия е изобразена Хигия, в трети Асклепий,Хигия и между тях Телесфор.

Асклепий е показан като възрастен мъж, държащ кривак(жезъл), около който се увива змия (обр.1).

Хигия е представена върху всички монети права, която храни змия в патера.

Телесфор е представен като момченце. облечено в дреха с качулка (обр.3). От археологически паметници и надписи узнаваме,че той е почитан като божество, което подпомагало бързото оздравяване.

Върху монетите на Сердика, също намираме редица образи на богове-лекари. Те са били почитани от населението на античния град пак във връзка с лековития извор, около който в много отдалечено от нас време е възникнало първоначалното тракийско селище, превърнато по-късно от римляните в благоустроен град.През II век над извора е бил изграден храм-лечебница на бога Асклепий (обр.4). Освен Асклепий и Хигия в Сердика като бог-лекар е почитан и Аполон Медикус. Аполон от най-дълбока древност е почитан като върховна сила на светлината и като бог-лечител.В Сердика му е бил посветен специален храм с шест колони и конически покрив (обр.5). В средата е била статуята на божеството (обр.6).

Върху монетите на град Анхиало (дн.Поморие) на Черно море намираме образ на трите нимфи (обр.7). Те са почитани като покровителки на лековития извор, недалеч от това селище.

Върху монетите и на останалите антични градове в нашите земи, отбелязани на скицата, се срещат горе изброените по-важни типове божества-лекари.

Обикновено монетите, сечени през римското владичество в античните градове в нашите земи са бронзови с диаметър около 30 мм, но са намерени и медалиони - във Филипополис от император Каракала и в Одесос от император Гордиан III, с размери над 37 мм в диаметър. Върху обратната им страна са изобразени Асклепий, прав с тояга с увита около нея змия; Хигия - права, хранеща змия в патера и между тях Телесфор. В Пауталия е намерена автономна монета с диаметър 15 мм. На лицевата ѝ страна е изобразена главата на Асклепий и до него неговата тояга с змия, а на опакото Аскалепиевата тояга с змия.

Тези монетни образи, проучени заедно с археологични и епиграфски паметници, служат като важен извор за проучване на медицината в нашите земи през античността.

МОНЕТИТЕ НА ТУРСКИТЕ СУЛТАНИ

/Продължение от миналия брой/

Д-р Стр.Б.Иванов

Резюме на материала от кн.1/1970 г.:

Според начините и техниката на сеченето монетите на турските султани могат да се разделят на 3 периода: 1.Стар период - от Осман /699-726 г. по егира/ до Мохамед IV 1058-1099 г. по егира/. През този период са сечени монети от злато, сребро и мед. Монетите са предимно малки по размер и тегло, с неравномерна форма, и ръчен начин на изработка. В началният период на монетосеченето надписите върху монетите са на кюфическо писмо, а впоследствие през царуването на Мурад - на арабско писмо. Надписите са разположени върху двете страни на монетата, или на едната страна има надпис, а на обратната страна има тугра /султански печат/, която съдържа името на султана секъл дадената монета, името на неговия баща и определена благословия. Надписите върху монетите съдържат изрази с религиозно съдържание.

/Фотоси на монетите са дадени в края на книжката. Вж. табл. I-III/.

2. Втори /среден/ период в монетосеченето на турските султани

Този период започва със Сюлейман II /1099-1102 г. по егира-1687-1960 г./ и завършва с Махмуд II /1223-1255 г. по егира-1809-1839 г./ При Сюлейман II монетното дело бележи значителен напредък, както в техниката на изработването на монетите /модернизиране на сеченето на монетите/, така също и по отношение на многообразието на сечените монети. Срещат се вече доста големи по размер монети, сравнително по-тежки отколкото в предният период монети и значително по-голямо разнообразие на монетни типове.

20. Султан Сюлейман II /син на Ибрахим//1099-1102 г. по егира-1687-1960 г./

Сюлейман II е секъл златни, сребърни и медни монети.

Златни монети: Сечените в Константиние златни монети, наречени шерифе алтън имат диаметър 27 мм, тези сечени в Мъсър-23 мм, а в Трапезуид и Трабулис /Триполи/-24 мм. Теглото на всички монети е от 1 драм до 1 драм и 1 крат. На лицевата страна на монетите има надпис: "Султан Сюлейман бен Ибрахим, даме мюлкюхие /мюлкие/, азу нъсъре, дурибе фи Константиние /или Мъсър, Трабулис, Трапезуид/, 1199"."На обратната страна има надпис:"Султан юл береин, вехакан юл бахреин, султан бен султан". Сюлейман II е секъл освен това още един тип златни монети, наречени ялдъз алтън, които имат диаметър 30 мм. Номиналната стойност на шерифе алтън е била 360 акчета, а действителната 270 акчета. Номиналната стойност на ялдъз алтън е била 400 акчета, а действителната - 300 акчета.

Сребърни монети: Сечените в Константиние сребърни монети имат 3 стойности, големини и типа: а. Гюмюш груш /сребърен грош/ - с диаметър 39-40 мм и състав на сребърната сплав 833%. Теглото на монетата е 6 драма /около 27 грама/ /табл.III-1/. Това е първата по-голяма монета, която секат турските султани.Монетата има на лицевата и обратната страна същите надписи, както на лицевата и обратната страна на златните монети. Номиналната стойност на сребърния грош е 160 акчета, а действителната 120 акчета. б. Сребърни монети с диаметър 20 мм и тегло 1 драм. в. Гюмюш акче /сребърни акчета/ с диаметър 16 мм и тегло 1 драм /таб.III-2/.

Медни монети /мангъри – табл.III-3/: Сечените в Константиние медни монети /мангъри/, както и тези сечени в Мъстър /Кайро/ година Бруса носят дата 1099 г., а тези в Сарай 1100 г. Монетите с 1099 имат диаметър 19 мм, а тези с година 1100 - 18 мм. Надписът на обратната страна е "Дурибе фи Константиние, 1099", а на лицевата страна е представена туграта на Сюлейман. Стойността на мангъра отначало е била 2 акчета, а впоследствие 1 акче.

Интересно е да се знае, че по времето на Сюлейман един български сребърен грош, т.н. "арслан грош" е струвал 40 акчета, а един обикновен "саде грош" - 35 акчета.

21. Султан Ахмед II/син на Ибрахим/ /1102-1106 г. по егира-

1690-1694 г./

Ахмед II е секъл златни, сребърни и медни монети.

Единствената златна монета наречена шерифе алтън /табл.III-4/, сечена в Константиние има диаметър 29 мм, а същата монета сечена в Мъсър - 25 мм. Монетата има тегло 1 драм и 1 крат. На лицевата страна има надпис: "Султан Ахмед бен Ибрахим хан, азу нъсъре, дурибе фи Константиние, 1102", а на обратната страна: "Султан юл береин, вехакан юл бахреин, султан бен султан".

Сребърните монети, сечени от Ахмед II са 3 вида: а. Гюмюш груш /сребърен грош/ с диаметър 39 мм и тегло 6 драма и 2 крата. Монетата има същата големина, форма и надписи, както и върху лицевата страна и годината на сеченето. б. Гюмюш нъсфие /половин грош/ с диаметър 28 мм и тегло около 3 драма. Тази монета не е описана в каталозите на Исмаил Галиб. /фиг.III-5/. в. Гюмюш акче /сребърно акче/ с диаметър 12 мм и тегло 1 3/4 крата. Надписите на лицевата страна са: "Султан Ахмед бен Ибрахим хан" а на обратната страна: "Азу нъсъре, дурибе фи Константиние 11-2" /табл.III-6/.

Освен в Константиние са известни сребърни монети, сечени в Мъсър.

Медни монети /мангъри/ са сечени в Константиние и имат диаметър 19 мм. Надписите на лицевата страна са: Тугра, а на обратната страна: "Дурибе фи Константиние 1102".

22. Султан Мустафа II /син на Ахмед II/ /1106-1115 г. по

егира-1694-1703 г./

Монетите, сечени от Мустафа II се характеризират с по-голямо разнообразие на видовете в сравнение с монетите на Сюлейман II и Ахмед II. Те са 4 вида златни, 4 вида сребърни и 1 вид медни монети. Монетите са сечени в Константиние, Мъсър, Едрине, Ерзарум, Измир и Ардуйхманюн.

Златни монети: В Константиние са сечени 4 вида златни монети:

1. Шерифе алтън с диаметър 30 мм и тегло 1 драм и 3/4 крата. Монетите имат на лицевата страна надпис: "Султан Мустафа бен Ахмед, азу нъсъре, дурибе фи Константиние", а на обратната страна: "Султан юл береин, вехакан юл бахреин, султан бен султан".

2. Джедид ешрафи алтън с диаметър 30 мм и 28 мм и тегло 2 драма и 1/2 крат. На лицевата страна има султан-

ска тугра, а на обратната страна същите надписи, както на обратната страна на шерифе алтън.

3. Ешрафи алтън с диаметър 30 мм и тегло 1 драм и 3/4 крата. Надписите са както при джедид ешрафи алтън.

4. Джедид ешрафи алтън с диаметър 20 мм и тегло 1 драм и 1 1/4 крата. На лицевата страна на монетата има надпис: "Тугра, азу нъсъре, дурибе фи Константиние, 1106", а на обратната страна: "Султан юл береин, вехакан юл бахреин, султан бен султан" /табл.III-7/. В Мъсър са сечени 2 вида златни монети: шерифе алтън а диаметър 25 мм и тегло 1 драм и 1крата /табл. III-8/. Надписите върху монетата са същите както при шерифе алтън от Константиние. Вторият тип златна монета от Мъсър е джедид ешрафи алтън с диаметър 22 мм и тегло 1 драм. Надписите са същите, както при същата монета сечена в Константиние.

В Едрине са сечени златни монети само от четвъртия тип /джедид ешрафи алтън/ с диаметър 21 мм и тегло 1 драм и 1 1/4 крата.

В Измир са сечени също златни монети само от четвъртия тип с, диаметър 21 и 25 мм и тегло 1 драм и 1 1/4 крата /табл.III-9/.

В Ардуйхманюн са сечени златни монети само от четвъртия тип с диаметър 20 мм. /табл.III-10/.

Сечените от Мустафа II сребърни монети са също 4 вида и са от монетарниците в Константиние, Едрине, Измир, Мъсър и Ерзарум.

В Константиние са сечени 3 типа сребърни монети: а. Гюмюш груш /сребърен грош/ с диаметър 38 мм/и тегло 6 драма/ до 41 мм /6 драма и 4 крата/. Монетата има същата форма, големина и надписи, както сребърния грош на Сюлейман, с разлика в името на султана и годината на сеченето. Но докато при монетите от първия период се срещат монети с годината на сечението на монетата, то след Сюлейман върху монетата има само годината на възцаряването на дадения султан. След Осман II освен тази дата върху монетите се отбелязва и годината на сеченето на монетата. б. Гюмюш нъсфие /половин сребърен грош/ с размери 26-28 мм и тегло 3 драма и 1 1/2 крата /табл.III/. Монетата има същите надписи, както и при сребърния грош. в. Гюмюш рубие /1/4 сребърен грош/ с диаметър 30 мм и тегло 2 драма и 14 1/2 крата. Монетата има на лицевата страна "Тугра, на Мустафа II, а на обратната страна "Халеди мюлкие, дурибе фи Константиние, 1106". г. Гюмюш пара /сребърна пара/ с диаметър 16 мм и тегло 3 1/2 крата, сечена в Мъсър. Надписи: "на лицевата страна:"Султан Мустафа бен Ахмед хан", а на обратната страна: "Азу нъсъре оо дурибе фи Мъсър, 1106".

В Едрине са сечени сребърни монети от типа на сребърния грош с диаметър 39 мм и тегло 6 драма и 5 крата. Монетата има същите надписи, както при сребърния грош от Константиние.

В Ерзарум са сечени сребърни монети от типа на гюмюш грош със същите надписи, с диаметър 39 мм и тегло 6 драма и 5 крата.

В Измир са сечени сребърни монети от типа на гюмюш груш със същите размери и тегло 6 драма и 4 крата, както и от типа нъсфие груш с диаметър 28 мм и тегло 2 драма и 15 крата, със същите надписи.

Султан Мустафа II е секъл и един тип медни монети, наречени "Кябир бакър" с размери 36-38 мм и тегло 5 драма и 12 крата. На лицевата страна има надпис: "Султан Мустафа бен Ахмед хан, даме мюлкие, дурибе фи Константиние, 1106", а на обратната страна: "Султан юл береин, вехакан юл бахреин, султан бен султан"

23. Султан Ахмед III /син на Мохамед IV /115-1143 г по егира-1703-1730 г./

Султан Ахмед III е секъл монети от злато и сребро, които се характеризират с по-голямо разнообразие на типове и номинали в сравнение с предшествуващите го султани. Същите са сечени в Константиние, Ислямбул, Тибриз, Тифлис, Ереван, Мъсър, Трабулис гарб, Тунис и Джезайр.

Сечените златни монети са 10 типа, всеки от които има по един или няколко номинала: 1. Алтън кябир ешрафи. Този тип има следните номинали: Бешлик ешрафи /5 алтъна/, с размери 43 мм и тегло 5 драма и 5 крата. На лицевата страна на монетата има тугра и надпис "Азу нъсъре, дурибе фи Константиние 1115", а на обратната страна "Султан юл береин, вехакан юл бахреин, султан бен султан". Чифте ешрафи /два алтъна/, с размери 30-31 мм и тегло 2 драма и 1 крат. Надписите на лицевата и обратната страна същите, както при бешлика. Тек ешрафи алтън /1 алтън/, с размери 32 мм и тегло 1 драм и 1 крат. Монетата има на лицевата и обратната страна същите надписи, както при бешлика и чифте алтън. 2. Нъсфие рубие /половин рубие или 1/8 алтън/, с размери 12 мм и тегло 2 1/4 крата. На лицевата страна монетата има надпис "Султан Ахмед, бен Мохамед хан", а на обратната страна "Азу нъсъре, дурибе фи Константиние". Горните два типа златни монети са сечени в Константиние. 3. Зери Ислямбул алтън. Този тип монета има два номинала: тек алтън с размери 18 мм и тегло 1 драм и 1/4 крата и нъсфие /половин алтън/ с размери 14 мм и тегло 5 1/2 крата. Двете монети имат на лицевата страна тугра и на обратната страна надпис "Дурибе фи Ислямбул". Над буквата "б" в "Дурибе" различни знаци при отделните монети. Монетите са сечени в Ислямбул. 4. Зери махбуби с два номинала: тек алтън с размери 18 мм и тегло 12 крата и нъсфие /половин алтън/ с размери 15 мм и тегло 6 крата. Двете монети имат на лицевата страна надпис "Азу нъсъре, дурибе фи Ислямбул, 1115 /и знак над буквата "б" в "Дурибе"/, а на обратната страна "Султан юл береин, вехакан юл бахреин...и т.н." Монетите са сечени в Ислямбул. 5. /Джедид/ нов /зарбхайрли алтън с размери 18-19 мм и тегло 1 драм и 1 крат. На лицевата страна има тугра, а на обратната надпис "Дурибе фи Тибриз" /знак над буквата "б"/. Монетата е сечена в Тибриз. 6. Мъсър туграли алтън с два номинала: чифте алтън (двоен) с размери 35 мм и тегло 14 1/4 крата, и тек алтън (един) с размери 28 мм и тегло 15 1/4 крата. На лицевата страна монетите имат тугра, както и надпис "Дурибе фи Мъсър, сънъ 1115" а на обратната страна "Султан юл береин... и т.н.". 7. Джедид Мъсър зарб хайрли с два номинала: тек (един) алтън с размери 23 мм и тегло 1 драм и 1 1/4 крата и нъсфие алтън /половин алтън/ и с размери 14 мм и тегло 8 1/2 крата. Монетите имат на лицевата страна тугра, а на обратната страна надпис "Дурибе фи Мъсър, сене 1115". Последните два типа монети са сечени в Мъсър. 8. Султание алтън с два номинала: тек султание (един алтън) с размери 22-23 мм и тегло 15 3/4-1 драм 1 1/4 крата, сечени в Трабулис гарб и Джезайр и нъсфие /половин/ султание с размери 18 мм и тегло 5 3/4 крата, сечени в Тунис. Монетите имат на лицевата страна надпис в 5 реда "Ахмед /бен/ Мохамед хан, дурибе /Трабулис гарб/ сене 1142", а на обратната страна "Дарибюл наазар, сахибюл аз ве ел насър филбер вел бахръ" /Щастливият монеторезач е високопоставеният победител и господар на сушата и морето/.

Ахмед III е секъл 5 типа сребърни монети с много номинали: 1 Гюмюш с номинали: груш /1 грош/ с размери 38 мм и тегло 8 драма /табл.IV фиг.1/. Ирмилик /половин грош/ с размери 30-31 мм и тегло 3 драма и 15 крата до 4 драма и 2 крата.

/табл.IV-2/. Онлук /десетаче, 1/4 грош/ с размери 25 мм и тегло 1 драм и 11 1/2 крата-1 драм и 14 крата /фиг.3/. Бешлик /петаче, 1/8 грош/ с размери 20 мм и тегло 14 крата. На лицевата страна тези монети имат тугра и надпис "Дурибе фи Константиние 1115", а на обратната страна "Султан юл береин,вехакан юл бахреин, султан бен султан". От този тип монети в Константиние са сечени всички номинали, в Тибриз-онлук, в Тифлис-онлук и нъсфие бешлик /половин петаче със същите надписи/ и в Ереван онлук /табл.IV-3/. 2. Зултие /золота/ с размери 36-37 мм и 6 драма и 1 крат-6 драма и 2 1/2 крата. На лицевата страна на монетата има надпис "Султан Ахмед, бен Мохамед хан,даме мюлкюхие /или мюлкие/, дурибе фи Константиние, 1115",а на обратната страна "Султан юл береин... и т.н." Същата монета е сечена във втори номинал ирмизултие /золота половин зултие/ с размери 27 мм и тегло 3 драма и 4 крата и същите надписи. 3. Джедид/ ново /туграли зултие с размери 31 мм и тегло 5 драма и 3 1/2 крата. На лицевата страна монетата има тугра, а на обратната страна надпис "Дурибе фи Константиние 1115"./Над буквата "Б" в "Дурибе" има разни знаци при отделните монети/. Същата монета има и други номинали: туграли пера с размери 14-15 мм и тегло 3 1/2 крата /табл.IV-4/, както и акче с размери 5-6 мм и тегло 3/4-2 крата. 4. Тугра зер пера с размери 12-14 мм и тегло 1 1/4-2 1/2 крата и акче с размери 9 мм и тегло 3/4 крата от същия тип. На лицевата страна тези монети имат надпис "Султан Ахмед бен Мохамед хан",а на обратната страна" тугра /табл. IV-5/. Тези монети са сечени освен в Константиние и в Мъсър. 5. Ср. пера с размери 12 мм и тегло 2 крата. На лицевата страна има тугра,а на обратната надпис "Дурибе фи Ислямбул 1115" При "1115" разни знаци /табл.IV-6/.

24. Султан Махмуд II /син на Мустафа II/ /1143-1168 г. по егира-1730-1755 г./

Махмуд е секъл 10 типа златни и 3 типа сребърни монети, с много номинали. Монетите са сечени в Константиние, Ислямбул, Гюмюшхане, Карс, Хандже /Чандже/, Тифлис, Багдат, Мъсър, Трабулис, гарб, Тунис и Джезайр.

В Ислямбул са сечени монети от злато от следните монетни типове: 1. Джедид султание - на лицевата страна на монетата има тугра,а на обратната страна надпис "Дурибе фи Ислямбул 1143". Над буквата "Б" в "Дурибе" има разни знаци при отделните монети. От този тип монети са сечени 6 номинала: Оналтънлък /10 алтъна/ с размери 48 мм и тегло 5 драма и 4 крата. Беш алтънлък /5 алтъна/ с размери 36-37 мм и тегло 3 драма и 1/2 крата до 3 драма и 4 крата /табл.IV-7/. Чифте алтънлък /2 алтъна/ с размер 29 мм и тегло 2 драма и 2 1/2 крата. Бир бичук алтънлък /1 и половина алтъна/ с големина 29 мм и тегло 1 драм и 10 крата. Тек алтънлък /1 алтън/ с размери 19 мм и тегло 1 драм и 1 1/4 крата /табл.IV-8/. Пъсфие алтънлък /половин алтън/ с размери 15 мм и тегло 8 1/2 крата. 2. Зери махбуби с размери 18-20 мм и тегло 12 3/4 крата /табл.IV-9/ и нъсфие /половин зери махбуби с размери 17 мм и тегло 6 1/2 Двете монети имат на лицевата страна надпис "Тугра, азу нъсъре, дурибе фи Ислямбул", 1143" а на обратната страна "Султан юл береин...и т.н."

В Мъсър са сечени златни монети от типа зери махбуби с размери 21 мм и тегло 12 1/4 крата, както и нъсфие от същата монета с размери 10 мм и тегло 6 крата. Освен този тип монети са сечени и 3. бир бичук туграли алтън/ един и половина алтън/ с размери 27-29 мм и тегло 1 драм и 9 крата. На лицевата страна има тугра и надпис "Азу нъсъре, дурибе фи Мъсър сене 1143" а на обратната страна "Султан юл береин...и т.н." и разни знаци. 4. Зарбхайрли алтън с размери 26 мм и тегло 1 драм и 3/4 крата. На лицевата страна има тугра, а на обратната страна надпис "Дурибе фи Мъсър, сене 1143". От същата монета има друг номинал джедид зарбхайрли с размери 20 мм и тегло 1 драм и 1 1/2 крата, както и нъсфие от същия с размери 15 мм и тегло 8 1/2 крата. 5. Зери махбуби с размери 21 мм и тегло 12 1/4 крата и нъсфие от същата монета с размери 10 мм и тегло 6 крата. Двете монети имат същите надписи, както и монетите от този тип, сечени в Ислямбул, с разлика мястото на сеченето. 6. Султание алтън с размери 22-23 мм и тегло 1 драм и 2 крата. На лицевата страна монетата има надпис "Султан Махмуд /бен/ Мустафа /хан/ азу нъсъре дурибе фи /Трабулис гарб 1115", а на обратната страна "Султан юл береин..и т.н.". Тази монета е сечена в Трабулис гарб. В Тунис е сечена зл. монета султание с размери 24 мм и тегло 1 драм и 3/4 крата и нъсфие от същата с размери 15 мм и тегло 8 1/2 крата. На лицевата страна монетите имат надпис "Султан Махмуд хан, азу нъсъре", а на обратната страна "Дурибе фи Тунис", 1166". В Джезайр е сечена зл. монета султание с размери 25 мм и тегло 1 драм и 1 крат. На лицевата страна има надпис "Султан Махмуд /хан/ азу нъсъре дурибе фи Джезайр", а на обратната страна "Султан юл береин.. и т.н". 9. Сечена е и монета нъсфие султане с размери 16-17 мм и тегло 7 1/2-8 1/2 крата и надписи на лицевата страна "Султан Махмуд хан азу нъсъре", а на обратната страна "Дурибе фи Джезайр", 1156" /или 1161/. 10. Рубие султание с размери 12-14 мм и тегло 3 3/4 крата и надписи на лицевата страна "Султан Махмуд", а на обратната страна "Дурибе фи Джезайр.

Махмуд I е секъл следните типове и номинали сребърни монети: 1. Гюмюш груш, сечен в Константиние. Има размери 38-40 мм и тегло 7 драма и 10 1/2 крата-8 драма и 2 крата. На лицевата страна има тугра и надпис "Дурибе фи Константиние", а на обратната страна "Султан юл береин и т.н." и разни знаци. От същия тип са сечени и следните номинали: Ирмлик /половин грош/ с размери 29-33 мм и тегло 3 драма, 10 крата - 4 драма и 2 крата. Онлук /десетаче, 1/4 грош/ с размери 24-25 мм и тегло 1 драм и 11 крата-2 драма /табл.IУ-10/. Бешлик /петаче, 1/8 грош табл. IV-11/ с размери 19 мм и тегло 12-13 крата. и ср. акче с размери 11 мм и тегло 1 крат. На лицевата страна тези монети имат тугра, а на обратната страна надпис "Дурибе фи Константиние 1143". В Гюмюшхане е сечен ирмилик с размери 29 мм и тегло 3 драма и 15 крата, със същите надписи на ирмилика от Константиние, в Карс /табл.IУ-12/ и Хандже /табл.IУ-13/ както и в Тифлис са сечени онлуци със същите надписи, а в Багдат бешлик /петаче/ с размер 17 мм и тегло 11 1/2 крата и същите надписи. В Мъсър е сечена монета ср. пара с размери 14-15 мм и тегло 2 3/4 крата и надписи както при парата, сечена в Константиние. 3. Сребърна пара с размери 14-15 мм и тегло 3 3/4 крата е сечена в Тунис. Същата има надписи на лицевата страна "Султан Махмуд", а на обратната" 1164 /или 1165, 1166/, дурибе фи Тунис" /табл. IV-14/.

ВЪЗПОМЕНАТЕЛНАТА ЕМИСИЯ МОНЕТИ "90 ГОДИНИ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ОТ ОСМАНСКО ИГО

Начо Николов

Традиция стана в нашето монетосечене за годишнините на всяко по-крупно събитие от историята на българския народ, както и за кръглите юбилеи на бележити българи да се отбелязва с издаването на монети, отразяващи най-характерни моменти от честваното събитие или с лика на юбиляра.

След юбилейните емисии "Георги Димитров", "1100 години славянска писменост", "Климент Охридски" и "25 години социалистическа революция", на 1 март т.г. се пусна в обращение нова емисия възпоменателни монети, отсечени по случай 90 години от освобождението на България от османско иго.

Монетите са от медноникелова сплав (мелхиор) в купюри от 1 и 2 лева. Еднолевовата монета е с диаметър 27 мм и тегло 8 грама. На лицевата й страна е изобразен Паметникът на освободителите и годините "1878-1968". Двулевовата монета е с диаметър 30 мм и тегло 11 грама. На лицевата страна на монетата е изобразен фрагмент от известната картина "Защитата на връх "Орлово гнездо" на руския художник Ал.Попов и годините "1878-1968".

На обратната страна на двете монети в средата е поставена номиналната стойност на монетата в цифри "1", съответно "2", под нея "лев", съответно "лева", обкръжени от лавров венец; под него годината на насичането "1969", а в полето между предпазния кант и венеца в полукръг - "Народна република България".

Как протече подготовката но насичането на монетите? С решение на Министерския съвет № 545 от 31.XII.1967 г. бе възложено на Министерството на финансите и Българска народна банка да насекат и пуснат в обращение две монети с номинална стойност 1 и 2 лева. Изображенията върху монетите, се изискваше в решението, трябва да отразяват моменти от Руско-турската война, символизиращи героизма на руските войни и българските опълченци, руско-българската дружба и признателността на българския народ към братята-освободители. За художественото оформление на монетите да се организира конкурс.

Българската народна банка със съдействието на Министерството на финансите, Комитета за изкуство и култура, Археологическия институт към БАН, Съюза на Българските художници и Монетния двор обяви конкурс за идейни проекти на двете монети. Постъпиха 43 предложения, от които журито отбра 18 проекта, отговарящи на изискванията в конкурсната програма. За съжаление, резултатът от конкурса беше неудовлетворителен. Журито с председател народния художник Стоян Сотиров не премира нито един проект. Отсъдени бяха само две поощрения на моделите с мото "Дерони" - скулптор Добри Лещаров и "Надежда" - скулптор Евдокия Балджиева и гравьор Димитър Тошев. Поради това се наложи да се потърси отново помощта на Постоянния художествен съвет при Съюза на художниците в България. Той се спря на известните вече в тази област скулптори Валентин Старчев и Крум Дамянов.

С Паметника на освободителите в София за лицевата страна на еднолевовата монета и с фрагмента от картината "Защитата на връх Орлово гнездо" за лицевата страна на двулевовата монета,авторите решиха успешно идейно и художествено възложената им задача.

Юбилеят беше отдавна минал, а за насичане на монетите още не можеше и да се говори. Едва към края на 1968 г. моделите бяха окончателно готови и в началото на следващата година Монетният двор започна производството им. Първата партида от двулевови монети бе готова в края на м.май 1969 г. Приближаването на 25-годишния юбилей обаче наложи временното преустановяване сеченето на тази емисия монети, за да може в навечерието на 9 септември да се пуснат в обращение монетите от емисия "25 години социалистическа революция".

Вследствие на изтъкнатите причини сеченето и пускането в обращение на монетите в чест на 90 години от освобождението на България от османско иго значително се забави и трябваше да бъде осъществено на 1 март 1970 г., т.е. две години след юбилея.

Както се вижда от приведените по-горе данни, монетите от тази емисия по размери и тегло, по дебелина и сплав, както и по купюри са напълно идентични с монетите от емисия "25 години социалистическа революция" и "Климент Охридски" (по отношение на двулевовите монети). Тази идентичност се наложи от практическа гледна точка - за по-лесно манипулиране в обращението с монети от еднакви купюри, макар и от различни емисии.

Накрая трябва да се отбележи че към новите възпоменателни монети бе проявен голям интерес от страна на гражданите. Също така не би трябвало да се премълчи оценката на Парижкия монетен двор за тези монети, за които в писмото си от 15.IV.1970 г.пише, че това са "монети с хубав отпечатък".

ВЪЗПОМЕНАТЕЛНАТА МОНЕТА "ИВАН ВАЗОВ"

Н. Н.

Монетното дело в нашата страна регистрира още един успех.Издаването на възпоменателна монета по случай 120 години от рождението на известния у нас и в чужбина, обичания от целия български народ поет ИВАН ВАЗОВ е събитие от историческо, патриотично и културно значение. Много голяма трябва да е признателността на един народ към юбиляра, за да се насече в негова чест специална монета. Тази традиция намери добър прием у нас и се затвърди като практика. Шеста емисия възпоменателни монети само за 5-6 години! Този факт говори достатъчно красноречиво за насоката на паричното дело у нас. Издаването на възпоменателни монети, отбелязващи едно или друго събитие от българската история или политическия живот, указване внимание към бележити личности от нашата история, политическото минало, културата и изкуството може да радва всеки гражданин на нашата страна и особено колекционера-нумизмат.

Размерът и сребърното съдържание на новата монета са твърде солидни, за да я поставят на едно от първите места в йерархията на монетите на Третата българска държава. Изработката на образа на поета и изпълнението на Монетния двор будят възхищение във всеки ценител на изкуството, във всеки специалист - нумизмат. Не случайно изработеният модел на образа на Иван Вазов от скулптора Крум Дамянов бе високо оценен и награден от Постоянния художествен съвет при Съюза на българските художници.

На обратната страна на монетата, за разлика от другите възпоменателни монети, е изобразен държавния герб. Този вариант бе възприет, за да има еднаквост във възпоменателните монети в бъдещите емисии, и от друга страна монетата, която е в обращение да приеме официален вид и форма на държавен паричен знак. Различие от досегашните възпоменателни монети представляват и вдълбаните по обреза на монетата петолъчки.

Монетите от емисия "Иван Вазов" са насечени от сребърно-медна сплав в съотношение на металите 900:100. Брутното тегло на една монета е 20,5 грама при проба 900/1000 чисто сребро. Чистото сребърно съдържание в една монета възлиза на 18,45 грама. Диаметърът на монетата е 36 мм - по-голям диаметър имат само сребърните петлевови монети от емисии 1884 г, 1885 г. и 1894 г. Столевовите монети от 1930, 1934 и 1937 години са с диаметър 34 мм.

Новата емисия сребърни монети с лика на народния поет Иван Вазов се пуснаха в обращение в навечерието на 120-годишнината от неговото рождение. Монетите са законно платежно средство. Част от тях са с матиран релеф на лицевата и обратната страна на монетата. Никаква друга разлика няма между обикновените и матирания вид монети - номиналната стойност, сребърното съдържание, диаметърът, теглото и образите са напълно идентични.

БЪЛГАРСКИТЕ СРЕДНОВЕКОВНИ МОНЕТИ, ПОКАЗАНИ НА ФИЛМ

Членът на нумизматичното дружество в София Огнян Данаилов, режисьор при българска кинематография, в сътрудничество с оператора Д.Котеров е завършил научнопопулярния си филм на тема "История на длан". Като предмет на филма са послужили българските монети, ковани през средните векове (XIII и XIV в.). Те са показани на екрана като извори, в които е отразено миналото и културата на средновековна България. Монетите на българските царе по размерите си са най-дребните паметници на миналото и затова филмът, посветен на тях носи сполучливото название "История на длан". Режисьорът и операторът са успяли с помощта на снимачната камера да изтъкнат особеностите на отделните монети. Тези дребни метални късове, чийто диаметър не надминава по някога повече от 20 мм, се явяват на екрана със всичките си характерни иконографски и стилни черти. Техните увеличени образи дават възможност на зрителя да види отчетливо миниатюрните образи, отпечатани върху двете им страни.

Филмът "История на длан" се явява като първо по рода си пособие за пропагандиране на българските средновековни монети, не само пред масовия зрител у нас, но и пред любознателните чужденци, които нямат друга възможност да се запознаят с особеностите на паричните знаци на българската държава през XIII и XIV в. Данаилов сполучливо е преплел прожектираните образи на монетите с разни паметници на българската средновековна култура и по този начин е създал един подходящ фон на показваните монети. Цветните образи на монетите дават възможност на зрителя да си създаде представа и за метала, от който те са направени. Дикторският текст допълня сполучливо показваните образи на нашите нумизматични паметници. Ние смятаме, че този филм може да се използува с успех при нагледно обучение по българска история в училищата.

Т.Д.Г.

МОНЕТИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ЦАРЕ ОТ XIII И XIV в. - СЮЖЕТ НА ПОЩЕНСКИТЕ МАРКИ

Подир издадената преди няколко години поредица български пощенски марки с образите на характерни антични монети, сечени и намирани в нашата страна, Министерството на съобщенията в плана за нови марки е предвидило през 1970 г. да бъде пусната в обращение втора поредица марки с нумизматични сюжети. Този път чрез марките ще бъдат популяризирани някои от монетите на българските царе от средните векове. Върху пощенските марки ще бъдат възпроизведени по фотографии образите на шест монети от злато, сребро и мед. По този начин техните образи ще имат документален характер.

Върху марката с най-малка стойност - 1 стотинка ще бъде отпечатан изгледа на златната монета на цар Иван Асен II (1218-1241 г.), която се явява символ на политическия и икономически просперитет на Българската държава подир победата при Клокотница в 1240 г. Образите от двете ѝ страни свидетелствуват за високото равнище на българското гравьорско изкуство през първата половина на XIII век. След златната монета на Иван Асен II, хронологически следва медната монета на цар Константин Асен (1257-1277 г.). Върху нея царят е изобразен на кон обърнат надясно. Монетният образ отличава с художествената си изработка.

Трета по ред монета върху марките е сребърният грош на Тодор Светослав (1300-1322 г.). В нея гравьорът сполучливо е съчетал надписът с името и титлата на Тодор Светослав и неговия образ в церемониално облекло. Следващият образ върху марката представя изгледа на сребърна монета на цар Иван Александър (1331-1371 г.). Предпоследната марка от поредицата е посветена на сребърната монета на Иван Срацимир (1360-1396 г.). Тя също се отличава с високо художествените образи от двете ѝ страни. Последната марка има за сюжет изгледа на медната монета на цар Иван Шишман (1371-1393 г.) с изображение на изправен на задните крака лъв. Този хералдичен образ е бил личен знак на Иван Шишман. По-късно фигурата на лъва придобива значение на отличителен белег на България.

Т.Д.Г.

ДВЕ ФАЛШИВИ АНТИЧНИ МОНЕТИ ОТ СРЕБРО

1. Сребърна монета на Аполония на Черноморе

През 1969 г. между колекционерите на монети бе разнасяна една монета от сребро, която поради странния вид на образа върху едната ѝ страна предизвика оправдан интерес като новост в античната нумизматика на Балканския полуостров. Върху лицевата страна на тази монета има познатият отличителен знак на сребърните монети на черноморската колония Аполония - изправена котва, буква А и неузнаваем образ на рак. Върху обратната страна се вижда много схематично изображение на свастиката, оградена от четири равнобедрени триъгълника /обр.1/. Монетата е с диаметър 24-21 мм и тежина 12 грама. Няколко признака върху тази сребърна монета будят съмнение в автентичността ѝ. На първо място това е образът на свастиката върху опаката страна. В плосък релеф е представена схематично и без характерната форма свастика. Нея невежият фалшификатор е заел от драхмите на Аполония, ковани през първата половина на V в.пр.н.ера. Неразбирайки същността на този символичен образ на слънцето той го е моделирал без характерната форма на краищата му. Дори едно от рамената на кръста е представено без органическа връзка с останалите три рамена. Равнобедрените триъгълници между рамената на кръста нямат никакво съотношение към споменатия образ. И те са моделирани съвсем неграмотно. Теглото на тази монета - 12 гр. не отговаря на нито един номинал на Аполонийските монети от сребро. Създателят на монетата е пожелал да обогати нумизматиката на Аполония с нов номинал - тетрадрахма, която да има теглото на четири драхми. Обаче теглото на направената от него монета е под нормата, предписвана от монетната система, но която са ковани сребърните монети на Аполония през

V в. пр.н. ера. Търговската колония на Черно море в началния период на монетосеченето и никога не е секла сребърни монети по-големи от драхмата и тетробола.

Пред нас имаме един несполучлив пример на непознат тип и номинал монета на гр. Аполония на Черно море. Фалшификаторът за да избегне каквото и да е подозрение върху неговото творение,е прибягнал до практикувания и досега трик да се правят по едри монети с типовете на познатите и широкопопулярни монети от дребен номинал.

Т.Д.Г.

2. Тетрадрахма с образ на заек

Преди повече от 15 години един варненски златар много настойчиво ме занимаваше с една сребърна монета с образа на клекнал заек върху едната ѝ страна /обр.2/. Сега тази сребърна монета се появи отново между колекционерите в страната. Тя прави впечатление с образите върху двете ѝ страни, непознати другаде. Стилизираната глава на човек и геометричните орнаменти от двете ѝ страни напомнят на пръв поглед т.н. варварски имитации, които често биват намирани в нашите земи. Обаче монетата не може да се сближи с нито един от познатите типове варварски имитации, ковани от келтите в Западна Европа, земите по Средни Дунав или от траките в Балканския полуостров. Известно е, че келти и траки са ковали подражания на популярните между тях сребърни монети на македонските владетели Филип II, Александър III, Филип III Аридей, пеонският цар Патрай и тетроболите на гр. Истиея на о.Евбея. Типовете на споменатите монети са познати. Образът на заек като монетен тип е употребен единствен път в античната нумизматика само в тетрадрахмите на гр. Месана на остров Сицилия, сечени през V-VI в. пр.н.ера. Но в тях заекът винаги е представен тичащ. Неговият образ е тясно свързан с религиозния култ на жителите на града Месана.

Фигурата в нашата монета е моделирана доста реалистично.Окото на животното обаче е поставено не на място върху представената в профил глава. Фалшификаторът е представил само част от зрънчестия кръг. Той е гравирал няколко много едри зрънца над фигурата на клекналия заек. Това нещо не се среща в автентичните монети от древността. Типът върху предната страна на монетата представя човешка глава, обърната на дясно. Под нея има една дебела черта (почва). Такава никога не се поставя под главите на богове или владетели по автентичните монети от древността. Гравьорът на матрицата е представил върху шията неясен предмет, който дава илюзия, като да е отпечатан допълнително. Всъщност това не е никаква контрамарка.

Хвърля се на очи отсъствието на какъвто и да е надпис. Няма монета от елинистическата епоха без съответен надпис върху опаката ѝ страна. На основание широкото ядро на тази монета би трябвало да датира и тя от същото време. Дори и във варварските имитации аналфабетните гравьори на монетните печати са поставяли чертички на мястото на буквите в копираните оригинални монети. Понякога последните са заменени със зрънца. По този начин е загатнат надписа на прототипа.

Фалшификаторът е създал един"уникум" с измислени от него типове, в които дори няма стилово единство. Този вид измислена монета лесно би заблудила повечето от колекционерите на антични монети.

Т.Д.Г.

Из чуждите нумизматични списания

Излезе последната книжка на чешкото нумизматично списание "Нумизматичке листи". В него има отпечатани редица статии, представляващи интерес за нашите нумизмати. В научния отдел на списанието са отпечатани няколко статии. Карел Кастелин третира въпроса за монетната находка от 122 златни келтски статери, открити през 1956 г. в Бачки Обровац на Дунава в Югославия, притежание на Белградския музей. Като се изхожда от тежестта на статерите (средно 7.88 г.) се изказва мнение, че тези монети са от редовните емисии келтски златни монети, сечени в Бохемия и се подреждат между третата емисия (средна тежест на статерите 8.10 г.) и четвъртата серия (средна тежест от 7.667-7.495 г.).

Иво Панек съобщава за 17 сребърни полугроша от Иван I Люксембургски (1310-1346 г.), сечени по време на управлението му в Бохемия. Последните се срещат в два типа. Първият тип има на лицевата си страна бюст на Йоан I с корона на главата и надпис "Йоханес примус", а на обратната страна: "Дей грацие рекс Боемие", и изправен лъв наляво с раздвоена опашка на лицевата страна. На вторият тип полугрошове има корона и същите надписи, а обратната страна е същата, както при първия тип. От първият тип са известни 3 екземпляра, а от втория - 14. Средното тегло на полугроша е 1.75 и варира от 1 г. до 1.85 г., което отговаря както на практическото тегло на Пражките грошове (3.50 г.), така и на теоретическо (3.90 г.). Предполага се, че първият тип полугрошове са сечени в Кутенберг, по подобие на монетите на бохемските царе от 11-13 столетие: Вратислав I (1085 г.), Владислав I (1185 г.), както и Премисл Отокар II (1261 г.) и Венцел II (1297 г.), тъй като Йоан I носи короната на Венецел II. След това са секли монети от втория тип, чиято иконография представлява нормална компонента на монетната система на бохемските царе.

Любомир Немескал съобщава за един от най-старите, известни досега сребърни медали с големина на талер от 1581 г.

Съобщава се също така за ново попълнение на Пражкия музей с няколко нови медали: от Карл II, Фердинанд I и Мария (1532 г.), от Геогр Вилхелм (1675 г.), 200 г. от Аустерлицкия мир, Йохан Н. Вюрт (1779 г.), Людвиг 16 (1786 г.), Наполеон (1802 г.), както и Мария Терезия и Йозеф II, и два новоиздадени медали 700 г. Острава.

На корицата са отпечатани 19 монети от Силезия (1230-1290 г.) от находката от Брактеави. Специално място е отделено на новоизлезлите през 1969 г. юбилейни монети: В Чехословакия са издадени две юбилейни монети: От 25 кр. по случай 100 г. от рождението на Пуркинне, 34 мм, 16 гр.-50% сребро, 40% мед, 5% никел, 5% цинк. Втората монета е също от 25 кр. и е отсечена в чест на 25 г. на Словенското въстание: 34 мм, 16 г.-50% сребро, 40% мед, 5% никел и 5% цинк.

В ГФР е отсечена и пусната в обращение юбилейна монета по случай 150 г. от рождението на Макс Петенкофер: 29 мм, 11.2 г. - 62.5% сребро и 32.5% мед.

В Австрия е пусната възпоменателна монета от 25 шилинга с образа на Петер Розегер: 30 мм, 80% сребро, 20% мед.

Д-р Стр. Б.Иванов

ПРИЛОЖЕНИЯ

ФОТОСИ.КЪМ ПОМЕСТЕНИТЕ МАТЕРИАЛИ

ДВЕ ПОРТРЕТНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ ВЪРХУ ГЕМИ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА

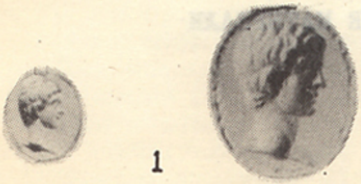

1

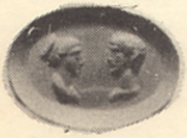

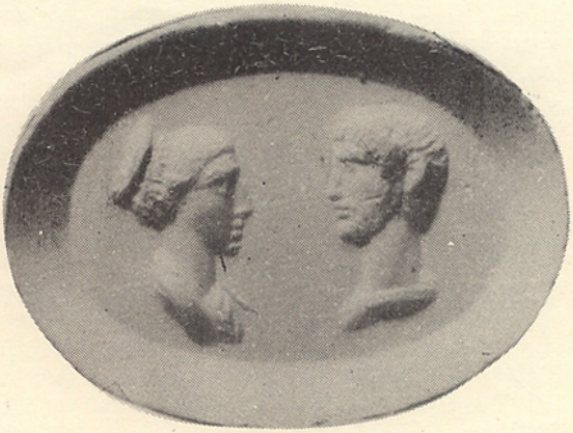

2

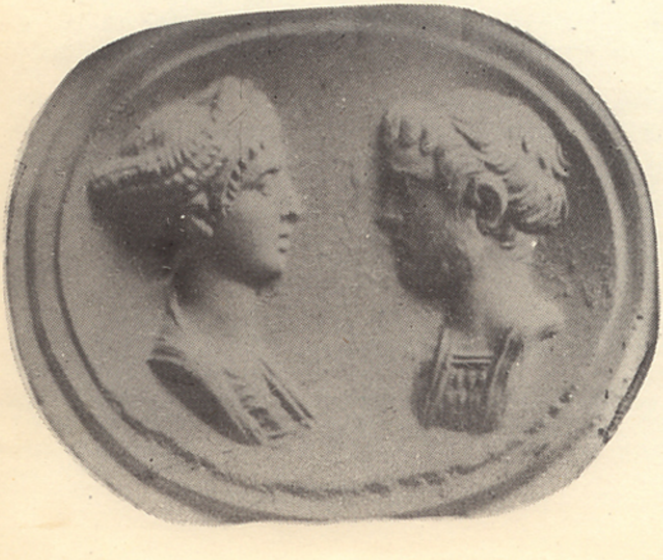

3

МАЛКА КОЛЕКТИВНА НАХОДКА ОТ "ВАРВАРСКИ ИМИТАЦИИ" НА ТАСОСКИ ТЕТРЕДРАХМИ

1

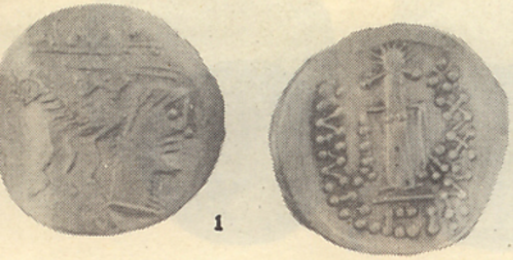
1

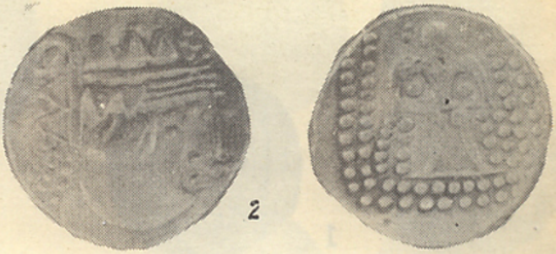
2

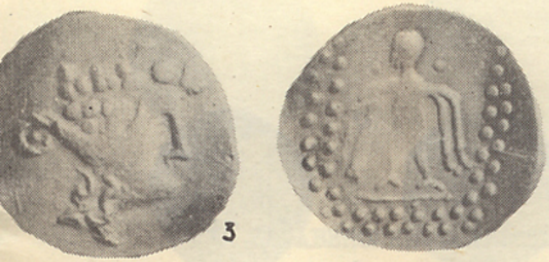
3

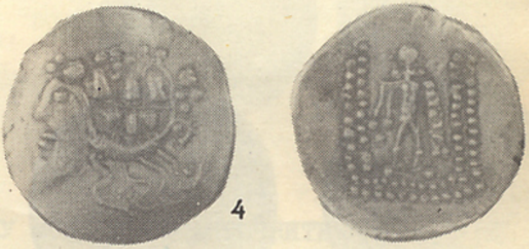
4

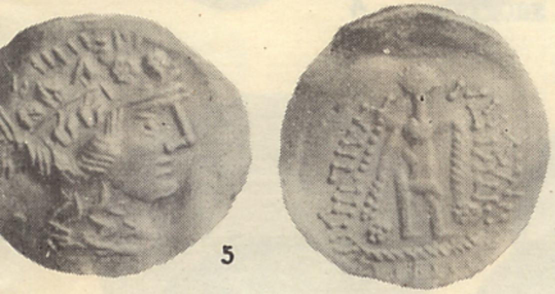
5

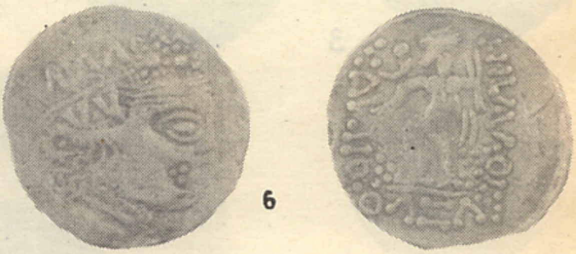
6

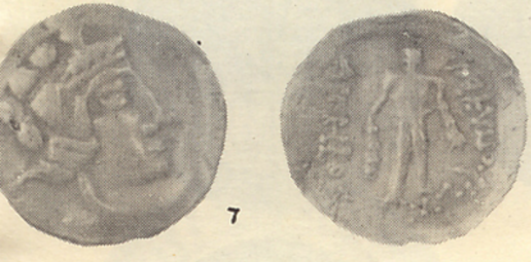
7

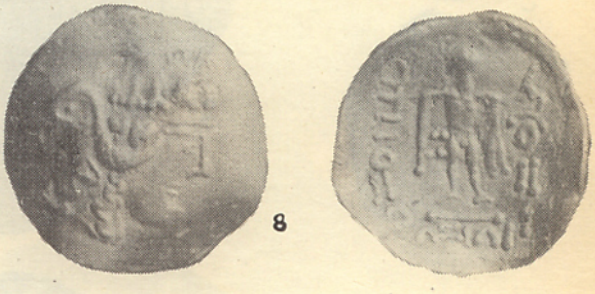
8

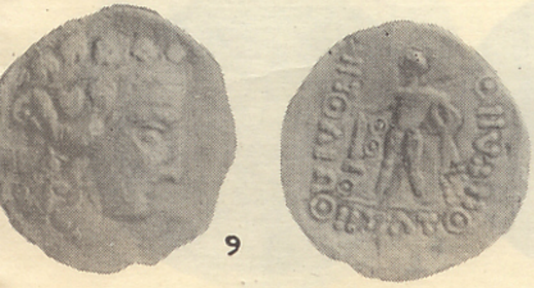
9

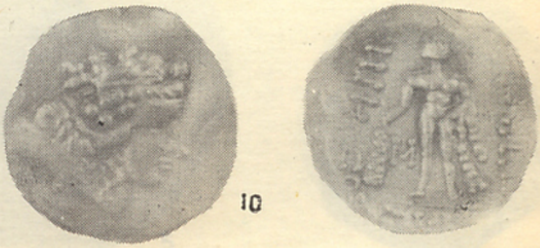
10

ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИ МОНЕТИ, ЦИРКУЛИРАЛИ ПО НАШИТЕ ЗЕМИ

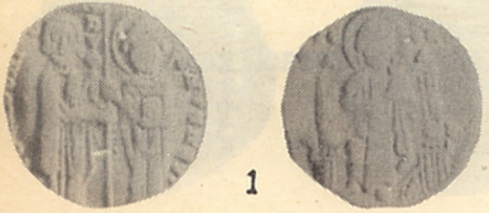
1

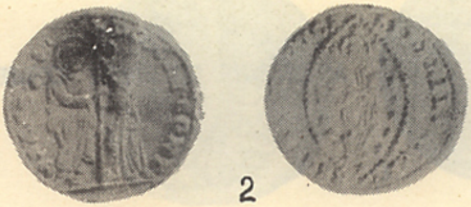
2

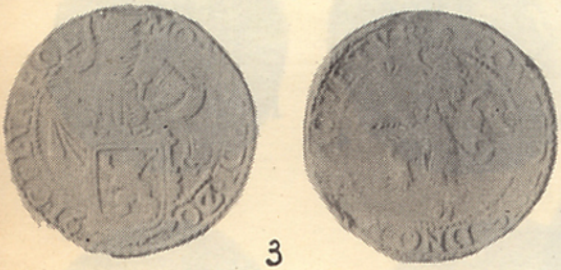
3

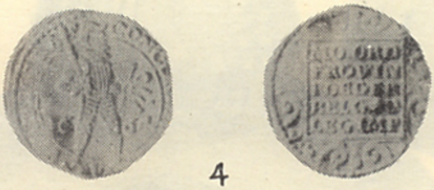
4

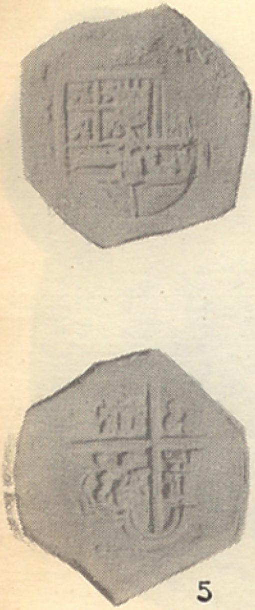
5

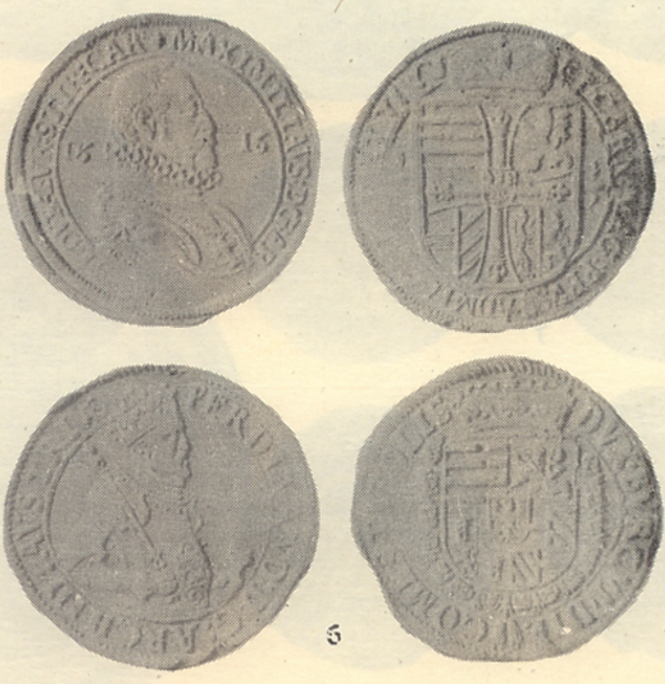
6

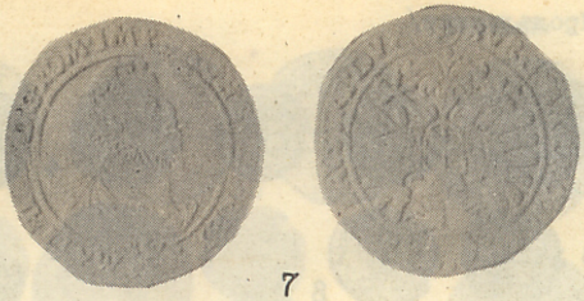

7

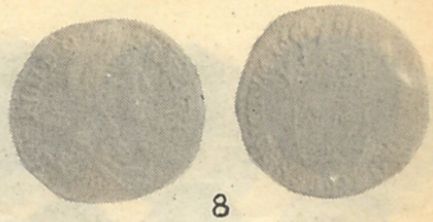

8

9

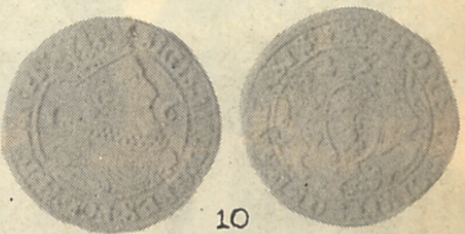

10

ЗДРАВЕНОСНИ БОЖЕСТВА ВЪРХУ МОНЕТИ НА АНТИЧНИТЕ ГРАДОВЕ В НАШИТЕ ЗЕМИ

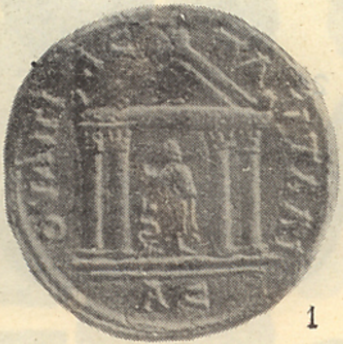

1

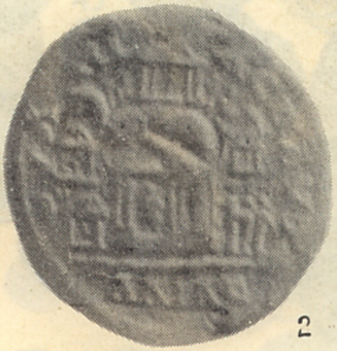

2

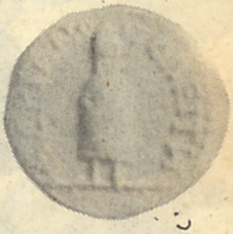

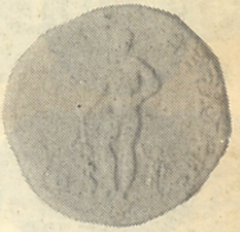

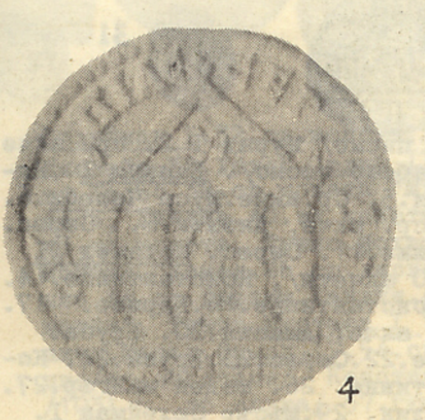

4

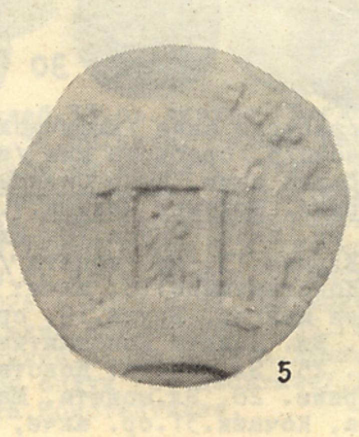

5

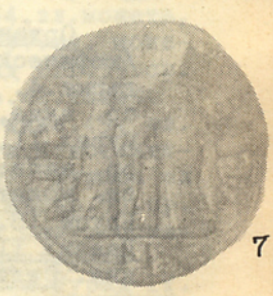

7

МОНЕТИТЕ НА ТУРСКИТЕ СУЛТАНИ

/Продължение/

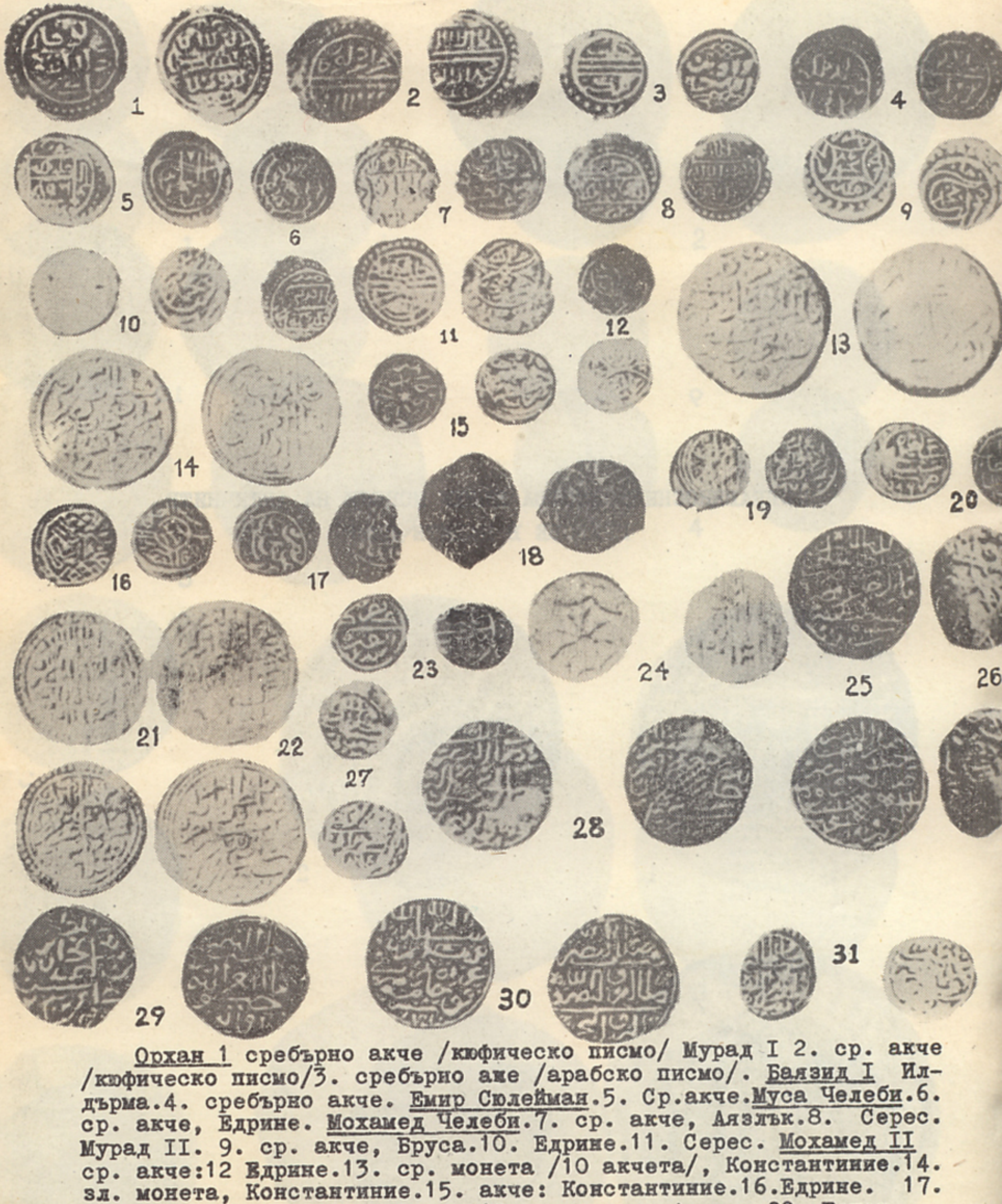

Орхан 1 сребърно акче /кюфическо писмо/ Мурад I 2. ср. акче /кюфическо писмо/3. сребърно аже /арабско писмо/. Баязид I Илдърма.4. сребърно акче. Емир Сюлейман.5. Ср.акче.Муса Челеби.6. ср. акче, Едрине. Мохамед Челеби.7. ср. акче, Аязлък.8. Серес. Мурад II. 9. ср. акче, Бруса.10. Едрине.11. Серес. Мохамед II ср. акче:12 Едрине.13. ср. монета /10 акчета/, Константиние.14. зл. монета, Константиние.15. акче: Константиние.16.Едрине. 17. Бруса,18.меден мангър, Бруса.19. ср. акче, Амасия.20. Бруса. Баязид II.21. Зл. монета Константиние.22.Серес.23.Бруса.24. Кония. Селим I. 25. Зл.монета: Константиние. 26. меден мангър.27. ср. акче, Едрине. 28. Зл.монета, Мардин. 29.Мъсър Сюлейман I. 30. Зл.монета, Кочани.31.ср. акче, Новар.

Таблица 2

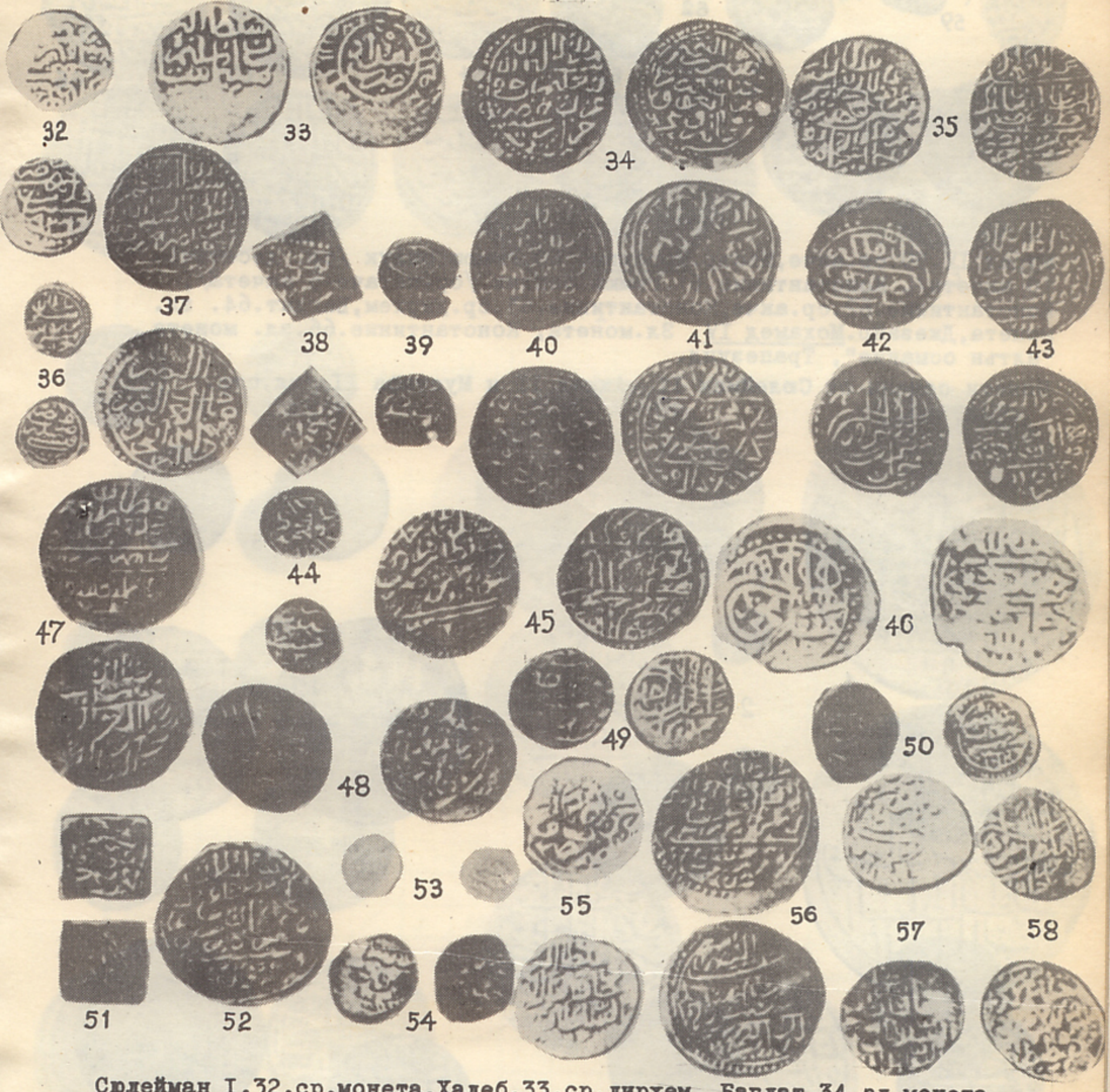

Сюлейман I.32.ср.монета,Халеб.33.ср.дирхем. Багдат.34.зл.монета, Джезайр.35.Халеб.Селим II. 36.ср.акче, Сидери Кайси.37.зл. монета,Халеб.38.ср.монета "Мураба ел шакил", Тунис. Мурад III.39.ср. акче, Хандже.40.зл.монета,Амасия.41.ср.дирхем;Хандже.42.Халеб. 43.зл.монета, Тунис.Мохамед III. 44.ср.акче,Константиние.45. зл. монета, Хамед.46.ср.дирхем,Халеб.Ахмед I.47.зл.монета,Константиние.48.ср.дирхем,Хандже.49.ср.акче;Дамаск.50.Мъсър.51."Мураба ел шакйл", Тунис.Мустафа I 1026 - 1027 г.52. зл.монета,Мъсър.53.ср. акче,Мъсър.Осман II.54.ср.акче,Константиние.55.Гюмюш онлук османие/ср.десетаче/, Константиние.56.Зл.монета,Дамаск.Мустафа I /1031 г. по егира/.57.гюмюш онлук /ср.десетаче/,Дамаск.Мурад IV. 1031 - 1049 г. 58.ср.монета,Константиние.

Таблица 3

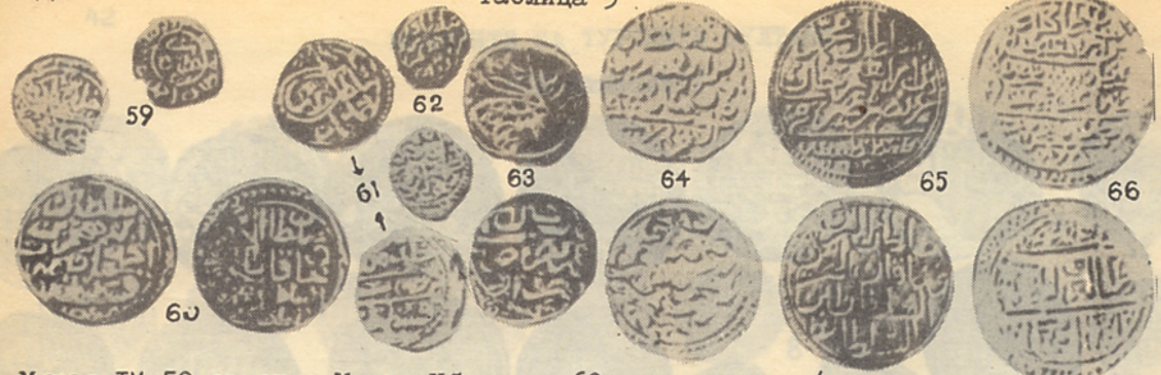

Мурад IV.59.ср.акче,Мъсър.Ибрахим. 60.гюмюш онлук /ср. десетаче-10 акчета/. Константиние.61.гюмюш бешлик /ср.петаче-5 акчета/, Константиние.62.ср.акче,Константиние.63.ср.дирхем,Багдат.64. зл. монета,Джезайр.Мохамед IV. Зл.монета, Константиние.66.зл. монета "алтън османие", Трапезунд.

Монети сечени от Сюлейман II, Ахмед II и Мустафа II /вж.стр.

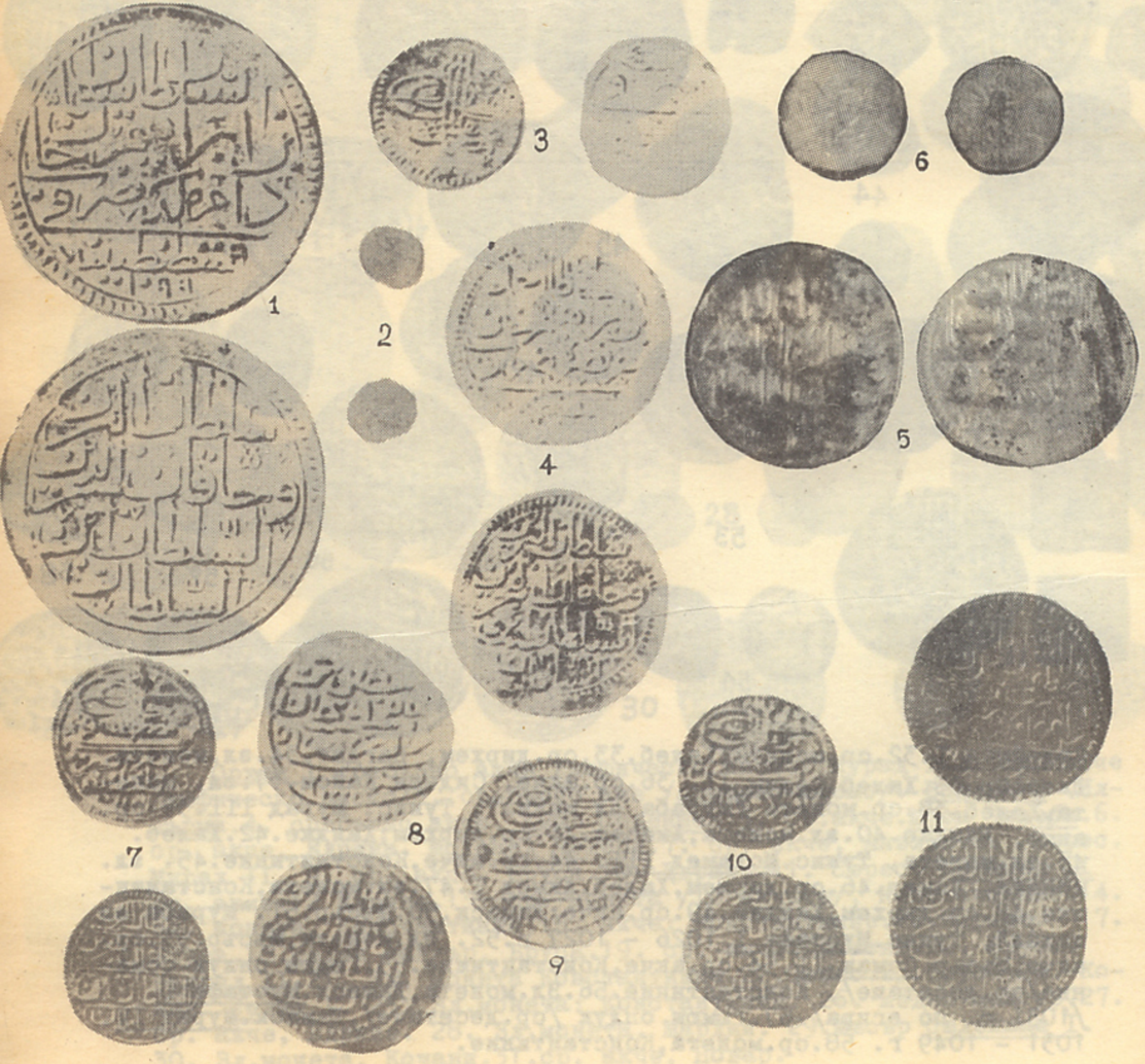

Таблица 4

Монети сечени от Ахмед III и, Махмуд I /вж.стр.   /

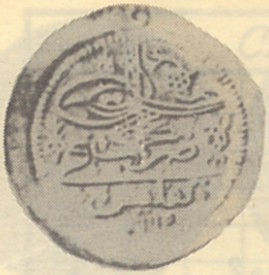
2

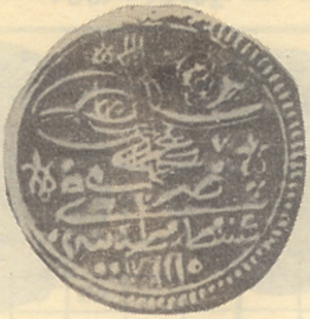
1

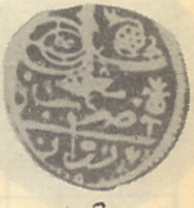
3

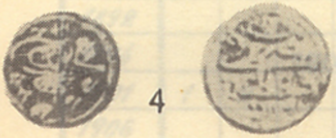
4

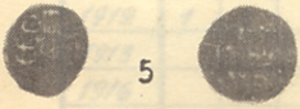
5

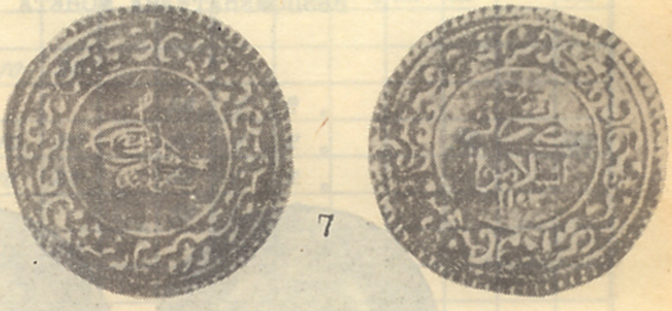
7

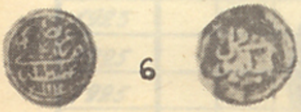
6

9

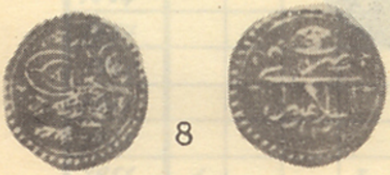
8

11

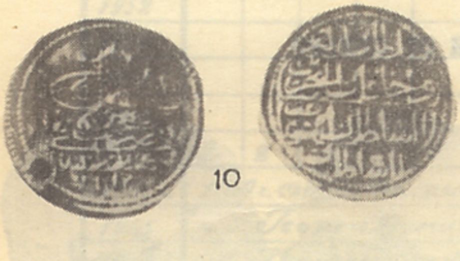
10

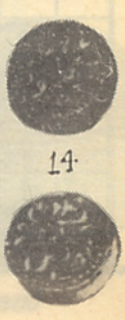
14

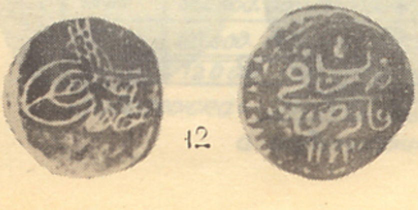
12

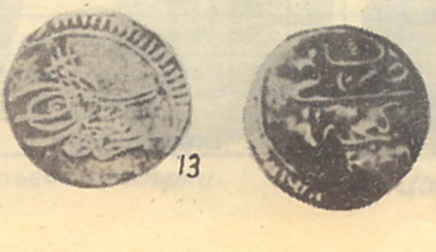
13

ВЪЗПОМЕНАТЕЛНА ЕМИСИЯ МОНЕТИ "90 ГОДИНИ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ОТ ОСМАНСКО ИГО"

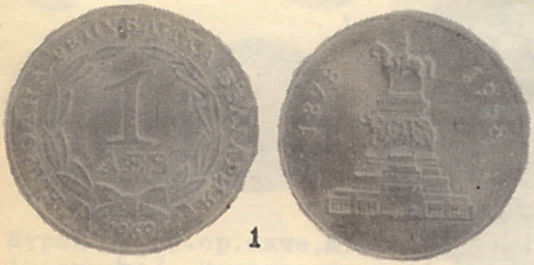

1

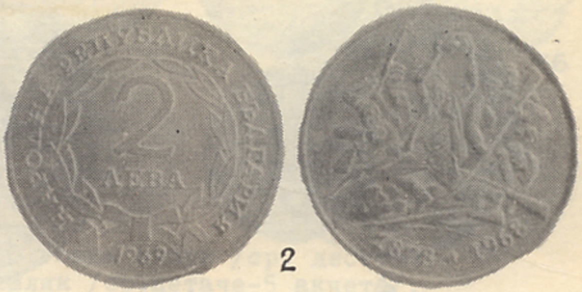

2

ВЪЗПОМЕНАТЕЛНА МОНЕТА "ИВ. ВАЗОВ"

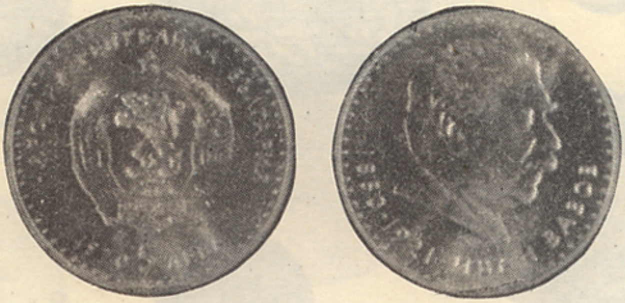

ДВЕ ФАЛШИВИ АНТИЧНИ МОНЕТИ ОТ СРЕБРО

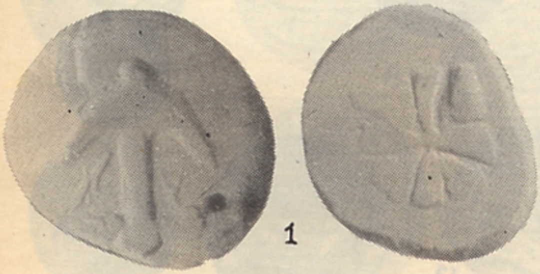

1

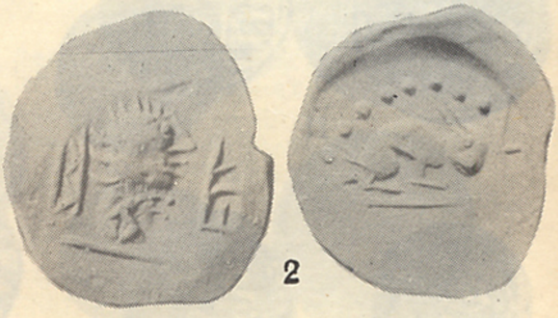

2

Таблица
на българските монети
1881 – 1969 г.

Година	Стотинки									Левове						
1881		2			5	10										
1882										1 ○	2 ○					
1883									50 ●							
1884												5 ○				
1885												5 ○				
1888			2½		5	10	20									
1891									50 ●	1 ○	2 ○					
1892												5 ○				
1894										1 ○	2 ○	5 ○	10	20		100
1901	1	2														
1906					5	10	20									
1910									50 ●	1 ○	2 ○					
1912	1	2			5	10	20		50	1 ○	2 ○			20		100
1913					5	10	20		50	1 ○	2 ○					
1916									50	1	2					
1917					5	10	20									
1923										1	2					
1925										1	2					
1925										1	2					
1930												5	10	20 ○	50 ○	100 ○
1934															50 ○	100 ○
1937									50							100
1940														20	50	
1941										1	2	5	10			
1943											2	5	10		50	
1951	1			3	5	10		25								
1952							20									
1954							20									
1959									50							
1960										1						
1962	1	2			5	10	20		50	1						
1965	1100 г. славянска писменост										2 ○	5 ○	10	20		
1965	Георги Димитров										2 ○	5 ○	10	20		
1968	Климент Охридски										2					
1968	90 год. от Освобождението на България									1	2					
1969	25 год. от социалистическата революция									1	2					
1970	120 год от рождението на Ив. Вазов											5.				

Забележка: Подчертаните в таблицата монети са златни, а отбелязаните с кръгче - сребърни.

Н. Цонков

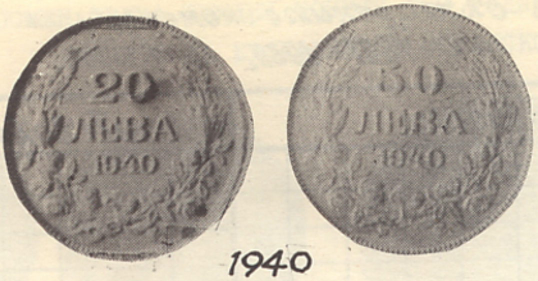
20
ЛЕВА
1940
50
ЛЕВА
1940

1940

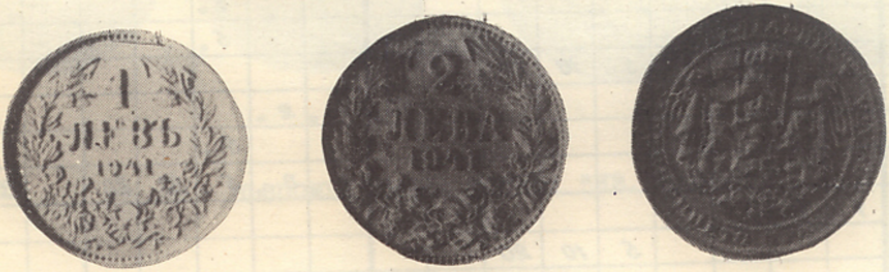
1
ЛЕВЪ
1941
2
ЛЕВА
1941

1941

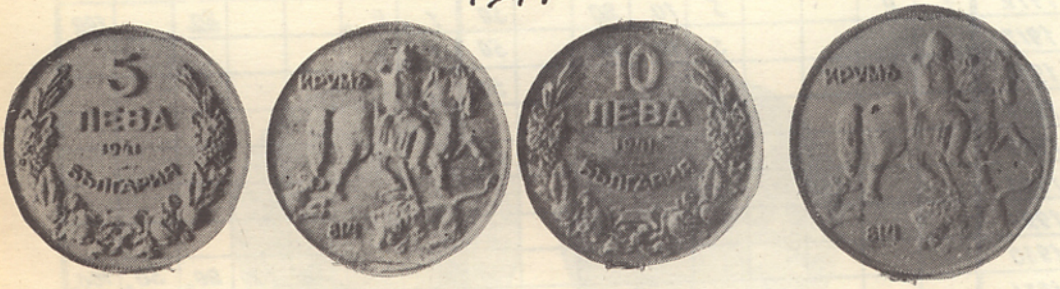
5
ЛЕВА
1941
БЪЛГАРИЯ
КРУМЪ
10
ЛЕВА
1941
БЪЛГАРИЯ
КРУМЪ

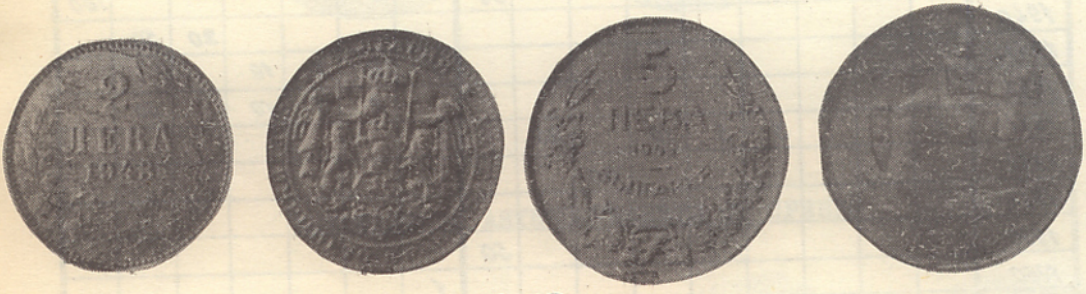
2
ЛЕВА
1943
5
ЛЕВА
1943
БЪЛГАРИЯ

1943

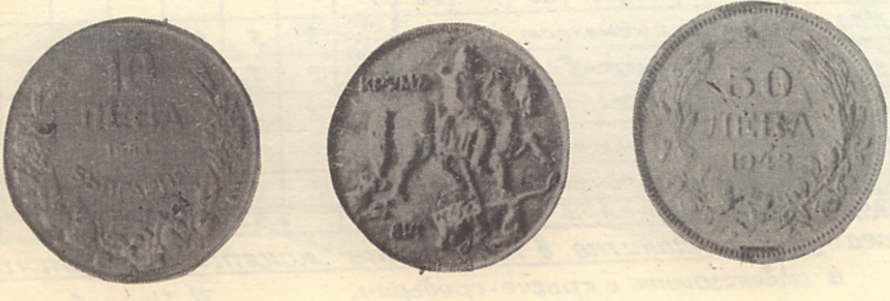
10
ЛЕВА
1943
БЪЛГАРИЯ
КРУМЪ
50
ЛЕВА
1943

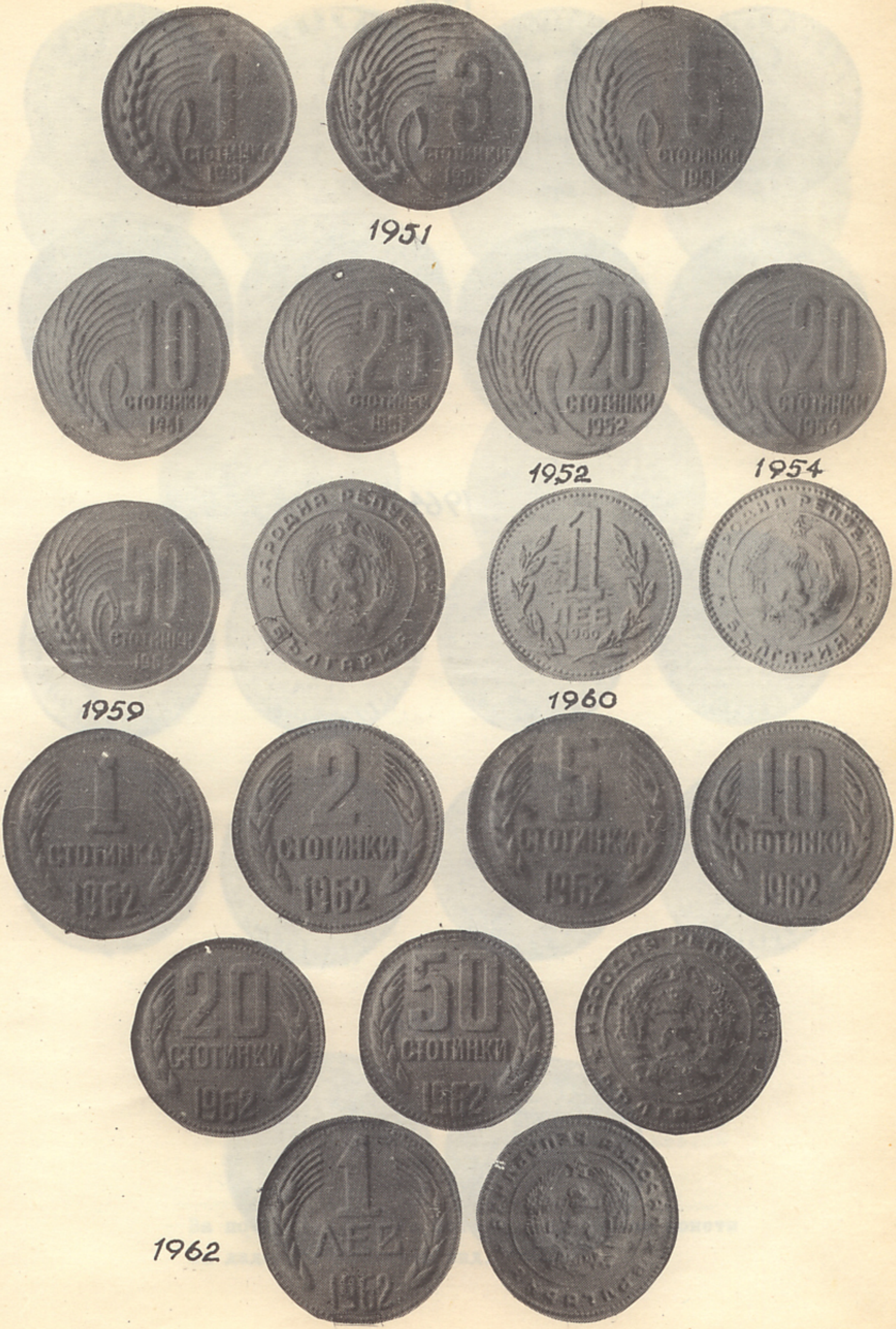
1951
1952
1954
1959
1960
1962

1963

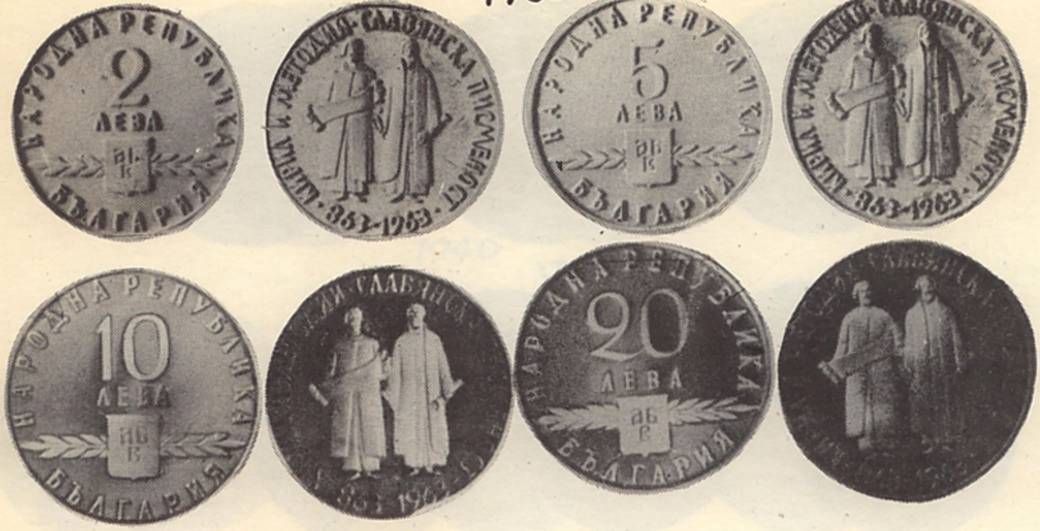
НАРОДНА РЕПУБЛИКА
2
ЛЕВА
БЪЛГАРИЯ
КИРИЛ И МЕТОДИЙ · СЛАВЯНСКА ПИСМЕНОСТ
863-1963
5
ЛЕВА
10
ЛЕВА
20
ЛЕВА

1964

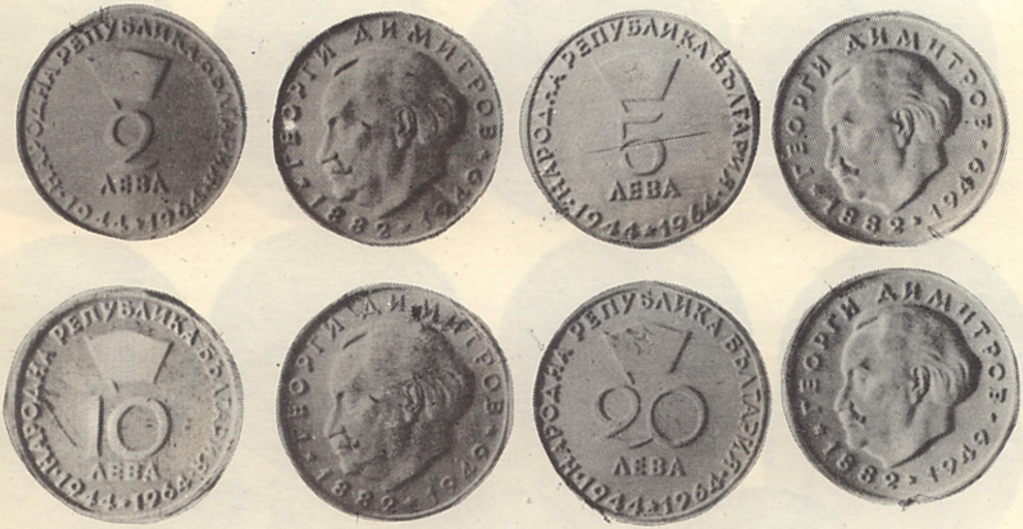
НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
2
ЛЕВА
1944 · 1964
ГЕОРГИ ДИМИТРОВ
1882 · 1949
5
ЛЕВА
10
ЛЕВА
20
ЛЕВА

1966

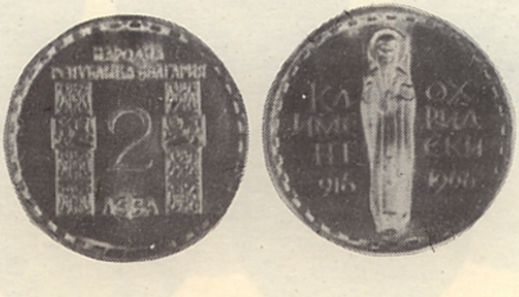
НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
2
ЛЕВА
КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ
916 1966

1969

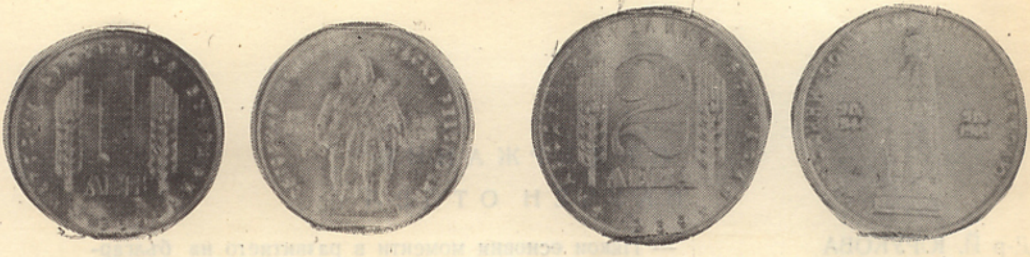

1970

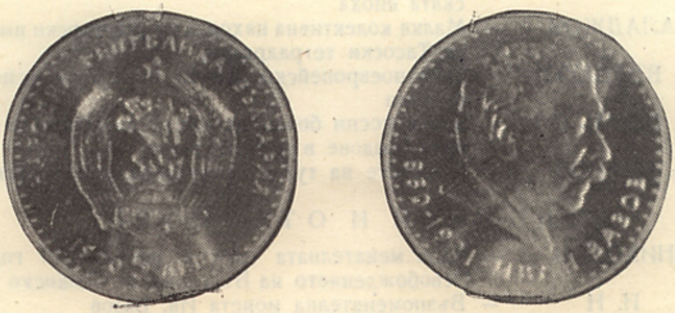

За по-голяма яснота фотосите на повече монети са дадени в увеличен вид.

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧЕН ОТДЕЛ

Д-р Й. ЮРУКОВА — Някои основни моменти в развитието на българската нумизматика 3
Ст. н. сътр. ИВ. ВЕНЕДИКОВ — Сделки, цени и заплати в древна Тракия 7
Н. сътр. А. ДИМИТРОВА — Две портретни изображения върху геми от римската епоха 11
Д. АЛАДЖОВ — Малка колективна находка от „варварски имитации“ на Тасоски тетрадрахми 16
ИВ. ВЪРБАНОВ — Западноевропейски монети, циркулирали по нашите земи 19
Д-р Л. БОЖИЛОВ — Здравеносни божества върху монетите на античните градове в нашите земи 21
Д-р Стр Б. ИВАНОВ — Монетите на турските султани (продължение) 23

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

Н НИКОЛОВ — Възпоменателната емисия монети „90 години от Освобождението на България от османско иго“ 29
Н. Н — Възпоменателна монета Ив. Вазов 30

ВЕСТИ

Т. Д. Г. — Българските средновековни монети, показани на филм 32
Т. Д. Г. — Монети на българските царе от XIII—XIV в. — сюжет на пощенските марки 32
Т. Д. Г. — Две фалшиви антични монети от сребро 33
Д-р Стр. Б. ИВАНОВ — Из чуждите нумизматични списания 35

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение I — Фотоси към поместения материал 37
Приложение II — Таблица на български монети 1881 — 70 47

НУМИЗМАТИКА

Издава Съюзът на българските филателисти,
Редактира комитет

ДП "Валентин Андреев" - Перник